

รายการอ้างอิง

ภาษาไทย

- กนก วงศ์ตระหง่าน . การเมืองในระบอบประชาธิปไตยไทย . พิมพ์ครั้งที่ 2 . กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย , 2528.
- กนก วงศ์ตระหง่าน . การเมืองในสภาผู้แทนราษฎร . กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย , 2530.
- กนก วงศ์ตระหง่าน . คู่มือการเมืองไทย 2475 - 2525 : ข้อมูลพื้นฐานทางการเมืองไทย . 2526. (อัดสำเนา).
- กนก วงศ์ตระหง่าน . แนวพระราชดำริด้านการเมืองการปกครองของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว . กรุงเทพฯ : สถาบันไทยศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย , 2531.
- กนก วงศ์ตระหง่าน . ประชาธิปไตยกับพรรคการเมืองและการเลือกตั้ง . กรุงเทพฯ : เจ้าพระยาการพิมพ์ , 2531.
- กนก วงศ์ตระหง่าน . พรรคการเมืองไทย . กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย , 2536.
- กนกวลี ชูชัยยะ . พัฒนาการทางความคิดของกลุ่มทหารอาชีพ พ.ศ.2475 - 2524 . วิทยานิพนธ์ปริญญาโทระดับโท ภาควิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย , 2528.
- กนต์ธีร์ ศุภมงคล . การวิเทศนโยบายของไทย . กรุงเทพฯ : คณะอนุกรรมการหนังสือที่ระลึกในคณะกรรมการกึ่งศตวรรษรัฐธรรมนูญศาสตร์ , 2527.
- กนลา สุขพานิช และวุฒิชัย มูลศิลป์,บรรณาธิการ. ทหารกับการเมือง : วิเคราะห์เปรียบเทียบ กรุงเทพฯ : สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย,2523.
- กระมล ทองธรรมชาติ . การเมืองและการปกครองไทย . กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ไทยวัฒนา - พาณิชย์ , 2531.

กระมล ทองธรรมชาติ . การเมืองและประชาธิปไตยของไทย . กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์บรรณกิจ , 2519.

กระมล ทองธรรมชาติ . ความรู้เรื่องรัฐธรรมนูญของไทย . กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์บรรณกิจ , 2518.

กระมล ทองธรรมชาติ . พัฒนาการของระบบรัฐธรรมนูญไทย . พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร : ดวงดีการพิมพ์, 2524.

กระมล ทองธรรมชาติ . รัฐสภาในระบอบการปกครองไทย . พระนคร : แผนกวิชาการปกครอง คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย , 2514.

กระมล ทองธรรมชาติ . วิเคราะห์และประเมินผลรัฐธรรมนูญฉบับต่าง ๆ ของไทย . สังคมศาสตร์ปริทัศน์ . ปีที่ 12 (มกราคม 2517) , หน้า 72 - 78.

กระมล ทองธรรมชาติ . วิวัฒนาการของระบอบรัฐธรรมนูญไทย . กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์บรรณกิจ , 2524.

กรีซ สืบสนธิ์ . บทบาทและพฤติกรรมของวุฒิสภาไทยในสมัยต่าง ๆ . วิทยานิพนธ์ปริญญา มหาบัณฑิต แผนกวิชาการปกครอง บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย , 2516.

กุหลาบ สายประดิษฐ์ . เบื้องหลังการปฏิวัติ 2475 . กรุงเทพฯ : บุรพาแดง , 2518.

เกียรติชัย พงษ์พาณิชย์ . การปฏิวัติ พ.ศ.2475 กับการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางการเมืองการปกครองของประเทศไทย . วิทยานิพนธ์ปริญญา มหาบัณฑิต แผนกวิชาการปกครอง บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย , 2510.

ขจิตภัย บุรุษพัฒน์ . การเมืองและพรรคการเมืองของไทย นับแต่ยุคแรกถึงปัจจุบัน . พระนคร : โอเดียนสโตร์, 2511.

คทาดำ (นามแฝง), ฆ่าบุคคลสำคัญ (พระนคร : โรงพิมพ์โอเดียนการพิมพ์,2503) , หน้า 673 - 676.

- ควง อภัยวงศ์ . การเปลี่ยนรัฐบาลจอมพล ป.พิบูลสงคราม . ใน เบื้องแรกประชาธิปไตย : บันทึกความทรงจำของผู้อยู่ในเหตุการณ์สมัย พ.ศ 2475 - 2500 , สมาคมนักข่าวแห่งประเทศไทย รวบรวมและจัดพิมพ์. หน้า 412 - 425.
- ควง อภัยวงศ์ . เรื่องราวของ พ.ต.ควง อภัยวงศ์ ใน อนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ พ.ต.ควง อภัยวงศ์ . พระนคร : โรงพิมพ์ไทยสัมพันธ์, 2511.
- เจษฎา อรุณีพัฒน์พงศ์ . ผลสะท้อนของการปฏิวัติ พ.ศ.2475 ที่มีต่อกระบวนการเมืองในช่วงระยะเวลา พ.ศ.2475 - 2495 . วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต แผนกวิชาการปกครอง บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย , 2517.
- ฉัตรทิพย์ นาถสุภา และคณะ . ประวัติศาสตร์เศรษฐกิจและสังคม . กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์สร้างสรรค์, 2527.
- ฉัตรทิพย์ นาถสุภา และคณะ, เศรษฐศาสตร์กับประวัติศาสตร์ไทย (กรุงเทพฯ : สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย, 2515).
- เฉลิมเกียรติ ผิวนวล . ความคิดทางการเมืองของทหารไทย 2519 - 2535 . กรุงเทพฯ : ผู้จัดการ, 2535.
- เฉลิมเกียรติ ผิวนวล . ประชาธิปไตยแบบไทย : ความคิดทางการเมืองของทหารไทย (2519 - 2529) กรุงเทพฯ : สถาบันไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ , 2533.
- ชด หัสบำเรอ และปรีชา สามัคคีธรรม . 35 ปีแห่งยุคประชาธิปไตย . พระนคร : ห้างหุ้นส่วนจำกัดมิตรเจริญการพิมพ์ , 2511.
- ชนม์สวัสดิ์ ชมพูนุท , ม.ร.ว. . ความคิดทางการเมืองของ ปรีดี พนมยงค์ . กรุงเทพฯ : สถาบันไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ , 2527.
- ชนม์สวัสดิ์ ชมพูนุท , ม.ร.ว. . ชีวิตประวัติการต่อสู้ของ จอมพล ป.พิบูลสงคราม. พระนคร : รัตนการพิมพ์ , 2507.
- ชนม์สวัสดิ์ ชมพูนุท , ม.ร.ว. . ชีวิตและงานของ สฤชต์ ธีระรัชต์ จอมพลผู้พิชิต . กรุงเทพฯ ; บ้านดาสาส์น , 2518.

ชลอ ศรีศรากร , สันติบาลใต้ดิน (พระนคร : โรงพิมพ์มิตรไทย , 2499

ชวน ทองมี. ความล้มเหลวของรัฐบาลพลเรือนหลังสงครามโลกครั้งที่สอง. วิทยานิพนธ์ปริญญา
มหาบัณฑิต แผนกวิชาการปกครอง บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2520.

ชวลิต ทรงกิตติ . การต่อสู้ทางการเมืองของ ดร.ปรีดี พนมยงค์ (พ.ศ.2475 – 2490) . วิทยา
นิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต ภาควิชาการปกครอง บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์
มหาวิทยาลัย , 2530.

ชัยฤกษ์ วัฒนสุนทร . ปัญหาการถ่วงดุลย์ในการปกครองระบบรัฐสภาของประเทศไทย . วิทยา
นิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต แผนกวิชาการปกครอง บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์
มหาวิทยาลัย , 2515.

ชัยอนันต์ สมุทวณิช . การเมืองเปรียบเทียบ : ทฤษฎีและแนวความคิด . กรุงเทพฯ : เจ้าพระยา
การพิมพ์ , 2526.

ชัยอนันต์ สมุทวณิช . บทบาทของทหารในการเมืองไทย : ศึกษาเฉพาะกรณีการดำรงตำแหน่ง
สมาชิกวุฒิสภา 2475 – 2520. ใน ทหารกับการเมือง : วิเคราะห์เปรียบเทียบ ,
กนลา สุขพานิช และ วุฒิชัย มูลศิลป์ , เอกสารวิชาการของสมาคมสังคมศาสตร์
แห่งประเทศไทย , 2523.

ชัยอนันต์ สมุทวณิช . บันทึกพระยาทรงสุรเดช เมื่อวันที่ 24 มิถุนายน 2475 , พระนคร : โรง
พิมพ์อักษรไทย , 2514.

ชัยอนันต์ สมุทวณิช และชัตติยา วรรณสุด. เอกสารการเมือง – การปกครองของไทย พ.ศ.2417
– 2477. กรุงเทพฯ : โครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ สมาคมสังคมศาสตร์
แห่งประเทศไทย, 2518.

ชัยอนันต์ สมุทวณิช และพีรศักดิ์ จันทวรินทร์ . ข้อมูลกึ่งศตวรรษแห่งการเปลี่ยนแปลงการ
ปกครอง , พิมพ์ครั้งที่ 2 . กรุงเทพฯ : เจ้าพระยาการพิมพ์ , 2525.

ชัยอนันต์ สมุทวณิช และเศรษฐพร คูศรีพิทักษ์ . กลไกรัฐสภา . กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์
พิมพ์เนศ .2518.

ชาญวิทย์ เกษตรศิริ . ประวัติการเมืองไทย . กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ดอกหญ้า , 2538.

ชาญวุฒิ วัชรพุกก์. ประชาธิปไตยแบบไทย : บทศึกษาผลการนำแนวความคิดและกลไกระบบประชาธิปไตยมาใช้ในเมืองไทย. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทศึกษาศาสตร์ ภาควิชาการปกครอง บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2526.

ชิต วิภาสธวัช . เผ่าสารภาพ (บุรุษเหล็กแห่งเอเชีย) . พระนคร : แพร์พิทยา , 2503.

ชุมสาย ไชยวัฒน์. บทบาททางการเมืองของ พล.ต.อ.เผ่า ศรียานนท์ พ.ศ.2490 – 2500 . วิทยานิพนธ์ปริญญาโทศึกษาศาสตร์ แผนกวิชาประวัติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย , 2538

ญาติ ไหวดี. การปกครองของไทย เล่ม 2 ว่าด้วยการปกครองสมัยประชาธิปไตย ตอนที่ 1 การปฏิวัติครั้งแรกและรัฐบาลระหว่างหัวเลี้ยวหัวต่อ. กรุงเทพฯ : โอเดียนสโตร์, 2519.

ดำรง อิมวิเศษ . การร่างรัฐธรรมนูญฉบับพุทธศักราช 2489 และการเมืองภายหลังการประกาศใช้รัฐธรรมนูญ . วิทยานิพนธ์ปริญญาโทศึกษาศาสตร์ แผนกวิชาการปกครอง จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย , 2530.

เดือน บุณนาค . ท่านปรีดีฯ รัฐบุรุษอาวุโสผู้วางแผนเศรษฐกิจไทยคนแรก .พระนคร : โรงพิมพ์ ศิลปอักษร, 2500.

ถนอมจิต มีชื่น. จอมพล ป.พิบูลสงครามกับงานฉลอง 25 พุทธศตวรรษ (พ.ศ.2495 – 2500). วิทยานิพนธ์ปริญญาโทศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2537.

แถมสุข นุ่มนนท์ . เมืองไทยสมัยสงครามโลกครั้งที่สอง . กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ ดวงกระมล, 2521.

ทวี บุญยเกตุ . ข้อเท็จจริงเพิ่มเติมเกี่ยวกับเหตุการณ์ในประเทศไทยในระหว่างมหาสงครามโลกครั้งที่ 2 . ใน เบื้องแรกประชาธิปไตย : บันทึกความทรงจำของผู้ที่อยู่ในเหตุการณ์สมัย พ.ศ 2475 – 2500 , สมาคมนักข่าวแห่งประเทศไทย รวบรวมและจัดพิมพ์.หน้า 300 – 339.

ทวีพงศ์ แสงสุวรรณ . ผลกระทบของระบบ 2 สภาต่อการพัฒนาระบบประชาธิปไตยของไทย พ.ศ.2475 – 2527 . วิทยานิพนธ์ปริญญาโทศึกษาศาสตร์ ภาควิชาการปกครอง บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย , 2530.

- ทักษ์ เฉลิมเตียรณ . ความคิดทางการเมืองของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ และระบบการเมืองแบบพ่อขุนอุปถัมภ์. ใน รักเมืองไทย เล่ม 1 . สมบัติ จันทรวงศ์ และ รังสรรค์ ธนะพรพันธุ์ (บรรณาธิการ) , โครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์แห่งประเทศไทย กรุงเทพมหานคร , 2519. หน้า 35 – 81.
- จงทอง จันทรางศุ. พระราชอำนาจของพระมหากษัตริย์ในทางกฎหมายรัฐธรรมนูญ. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย , 2529.
- ธีรนนต์ ไกรนิธิสม . บทบาทรัฐสภาในการตรากฎหมาย : ศึกษา รัฐสภาไทยภายใต้ระบอบอมาตยาธิปไตย ในช่วงปี พ.ศ.2487 – 2500 . วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบัณฑิต ภาควิชานิติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย , 2539.
- นครินทร์ เมฆไตรรัตน์. ความคิด ความรู้ และอำนาจการเมืองในการปฏิวัติสยาม 2475. กรุงเทพฯ : สถาบันสยามศึกษา สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย, 2533.
- นรนิติ เศรษฐบุตร . กองทัพไทยในฐานะสถาบันทางการเมือง . กรุงเทพฯ : ศูนย์วิจัยคณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ , 2530.
- นรนิติ เศรษฐบุตร . การเมืองไทยตามนัยรัฐธรรมนูญ ฉบับ 10 ธันวาคม พ.ศ.2475 . กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ , 2541.
- นรนิติ เศรษฐบุตร . พรรคประชาธิปไตย : ความสำเร็จหรือความล้มเหลว . พิมพ์ครั้งที่ 1. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2530.
- นรนิติ เศรษฐบุตร . เสนาธิปไตย ทหารกับการพัฒนาการเมืองไทย . กรุงเทพฯ : หนังสือสยาม , 2521.
- นรนิติ เศรษฐบุตร. เอกสารการพิจารณาร่างรัฐธรรมนูญ 10 ธันวาคม 2475 (โดยสภาผู้แทนราษฎรชุดแรก). กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ , 2542.
- นรนิติ เศรษฐบุตร และโกสินทร์ วงศ์สุรวัฒน์ . เมืองไทยในระบบรัฐสภา , กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์แพรวพินยา, 2517.
- นรนิติ เศรษฐบุตร และ สุรัชย์ ศิริไกร . ชีวประวัตินายกรัฐมนตรีตั้งแต่ พ.ศ.2475 – 2529 . กรุงเทพฯ : ศูนย์วิจัยคณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ , 2529.

- เนตร เขมโยธิน . งานของเสรีไทยในประเทศ . ใน เบื้องแรกประชาธิปไตย : บันทึกความทรงจำของผู้อยู่ในเหตุการณ์สมัย พ.ศ 2475 – 2500 , สมาคมนักข่าวแห่งประเทศไทย รวบรวมและจัดพิมพ์. หน้า 382 – 411.
- บรรเจิด อินทุจันทร์ยง . รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย : วิวัฒนาการของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย ตั้งแต่ต้น - ปัจจุบัน . กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์แพรวพิทยา , 2519.
- บวรศักดิ์ อุวรรณโณ . กฎหมายมหาชน เล่ม 2 . การแบ่งแยกกฎหมายมหาชน - เอกชน และพัฒนาการกฎหมายมหาชนในประเทศไทย . กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์นิติธรรม , 2537.
- บวรศักดิ์ อุวรรณโณ . รัฐธรรมนูญไทย ; วิเคราะห์โครงสร้างและกลไก . ใน รวมบทความทางวิชาการเนื่องในโอกาสครบรอบ 80 ปี ศาสตราจารย์ ไพโรจน์ ชัยนาม . นิติศาสตร์ธรรม-ศาสตร์.
- ป. พิบูลสงคราม, จอมพล . การร่วมมือและต่อต้านญี่ปุ่น . ใน เบื้องแรกประชาธิปไตย : บันทึกความทรงจำของผู้อยู่ในเหตุการณ์สมัย พ.ศ 2475 – 2500 , สมาคมนักข่าวแห่งประเทศไทย รวบรวมและจัดพิมพ์. หน้า 426 – 447.
- ประชัน รัชพงษ์ . การศึกษาบทบาททางการเมืองในระบบรัฐสภาของรัฐบาลทหารและรัฐบาลพลเรือนในประเทศไทย (พ.ศ.2481 – 2400) . วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบัณฑิต แผนกวิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2517.
- ประทีป สายเสน . กบฏวังหลวงกับสถานะของปรีดี พนมยงค์ . กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์อักษร - สาส์น , 2532.
- ประยุทธ์ สิทธิพันธ์ . ประวัติการเมืองไทย . ธนบุรี : นครธน , 2511.
- ประยูร ภมรมนตรี. “การเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ.2475,” ใน เบื้องแรกประชาธิปไตย . สมาคมนักข่าวแห่งประเทศไทย. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มิตรนราการพิมพ์ , 2516.
- ประเสริฐ ปัทมสุคนธ์ , รัฐสภาไทยในรอบสี่สิบสองปี (2475 – 2517) (กรุงเทพฯ : ช.ชุมนุมช่าง, 2517.

- ปริญญา อุดมทรัพย์ . วิเคราะห์บทบาททางการเมืองของทหารในประเทศไทย . วิทยานิพนธ์
ปริญญาโทบริหารธุรกิจ . แผนกวิชาการปกครอง บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ,
2514.
- ปรีดี พนมยงค์. บางเรื่องเกี่ยวกับการก่อตั้งคณะราษฎรและระบบประชาธิปไตย ใน เบื้องแรก
ประชาธิปไตย . สมาคมนักข่าวแห่งประเทศไทย , กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มิตรนราการพิมพ์,
2516.
- ปรีดี พนมยงค์ , “ระลึกถึงคุณหลวงสังวรยุทธกิจ (สังวร สุวรรณชีพ) ,” ใน อนุสรณ์ในงานพระ
ราชทานเพลิงศพพลเรือตรีหลวงสังวรยุทธกิจ (สังวร สุวรรณชีพ) ณ เมรุวัดธาตุทอง วัน
พฤหัสบดีที่ 27 ธันวาคม พ.ศ.2516.
- ปลาทอง (นามแฝง) , พรรคการเมืองไทย . กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ก้าวหน้า , 2508.
- ผิน ชุณหะวัณ,จอมพล . รัฐประหาร 2490 .ใน เบื้องแรกประชาธิปไตย : บันทึกความทรงจำของ
ผู้อยู่ในเหตุการณ์สมัย พ.ศ 2475 – 2500 , สมาคมนักข่าวแห่งประเทศไทย รวบรวม
และจัดพิมพ์. หน้า 448 – 465.
- พงศ์เพ็ญ ศกุนตาทักษ์. ประชาธิปไตยกับกระบวนการเมืองในประเทศไทย. พิมพ์ครั้งที่ 2,
กรุงเทพฯ : แผนกวิชาการปกครอง คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2516.
- พงศ์เพ็ญ ศกุนตาทักษ์ . รัฐธรรมนูญและการปกครอง . (รวมบทความของ พงศ์เพ็ญ ศกุนตาทักษ์)
ม.ร.ว.พฤษีสาณ ชุมพล และ ดวงพร มาจำเนียร ผู้รวบรวม . วารสารสังคมศาสตร์
คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยจัดพิมพ์ (กันยายน 2534).
- เพ็ญ อันชอุทธิ. การศึกษาเชิงวิเคราะห์ปัญหาเสถียรภาพของรัฐบาลที่มาจากการเลือกตั้ง
พ.ศ.2498 – 2514. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์
มหาวิทยาลัย, 2526.
- ไพบูลย์ ดีคง,ร้อยเอก . การกำเนิดการปกครองระบอบรัฐสภาในประเทศไทย . วิทยานิพนธ์
ปริญญาโทบริหารธุรกิจ บัณฑิตวิทยาลัย แผนกวิชาการปกครอง จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย,
2508.
- ไพโรจน์ ชัยนาม, คำอธิบายกฎหมายรัฐธรรมนูญเปรียบเทียบ (โดยสังเขป) เล่ม 2 กฎหมายรัฐ
ธรรมนูญของประเทศไทย ตอนที่ 1. พระนคร : โรงพิมพ์อักษรนิติ , 2495.

- ไพโรจน์ ชัยนาม . คำอธิบายกฎหมายรัฐธรรมนูญเปรียบเทียบ เล่ม 2 . กฎหมายรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย ตอนที่ 1 . พระนคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2495.
- ไพโรจน์ ชัยนาม . พรรคการเมืองและการพัฒนาการเมืองไทย . กรุงเทพฯ ; คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ , 2525.
- ไพโรจน์ ชัยนาม . รัฐธรรมนูญ บทกฎหมายและเอกสารสำคัญในทางการเมืองของประเทศไทย เล่ม 2 . พระนคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2520.
- ไพโรจน์ ชัยนาม . สถาบันการเมืองและรัฐธรรมนูญของต่างประเทศกับระบบการปกครองของไทย . พระนคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ , 2515.
- โกคิน พลกุล . ปัญหาและข้อคิดบางเรื่องในรัฐธรรมนูญ . กรุงเทพฯ : โครงการนโยบาย - สาธารณะ สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย , 2529.
- โกคิน พลกุล . เอกสารเกี่ยวกับรัฐธรรมนูญไทย . กรุงเทพฯ : บริษัทประชาชนจำกัด , 2526.
- มนัส จารุภา . เมื่อข้าพเจ้าจีจ้อมพล . ใน เบื้องแรกประชาธิปไตย : บันทึกความทรงจำของผู้อยู่ในเหตุการณ์สมัย พ.ศ 2475 - 2500 , สมาคมนักข่าวแห่งประเทศไทย รวบรวมและจัดพิมพ์. หน้า 568 - 580.
- ละเอียด พิบูลสงคราม, “แต่ท่านเพื่อนรักของจอมพล ป.” ในงานพระราชทานเพลิงศพพลเอกอดุลย์ อดุลเดชจรัส (บัตร ฟังพระคุณ) (18 เมษายน 2513, ไม่ปรากฏเลขหน้า).
- ละเอียด พิบูลสงคราม . บันทึกความทรงจำ . ใน เบื้องแรกประชาธิปไตย : บันทึกความทรงจำของผู้อยู่ในเหตุการณ์สมัย พ.ศ 2475 - 2500 , สมาคมนักข่าวแห่งประเทศไทย รวบรวมและจัดพิมพ์. หน้า 6412 - 425.
- ลิขิต อีร์เวคิน . การเมืองการปกครองของไทย . พิมพ์ครั้งที่ 4 . กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ , 2541.
- ลิขิต อีร์เวคิน . ข้อมูลประวัติศาสตร์ : มิติเสริมในการวิเคราะห์การเมืองไทยปัจจุบัน . กรุงเทพฯ : ศูนย์วิจัยคณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ , 2527.

- ลิขิต อีร์เวคิน . วิวัฒนาการการเมืองการปกครองไทย . กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย , 2530.
- วิชัย สุวรรณรัตน์ . การปฏิวัติ, รัฐประหารและกบฏภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ.2475 ใน สัตว์การเมือง . ชัยอนันต์ สมุทวณิช (บรรณาธิการ) , หน้า 84 – 130.
- วิทยากร เชียงกูล . 60 ปี ประชาธิปไตยแบบขุนนาง, สังคมศาสตร์ปริทัศน์ , ปีที่ 16 ฉบับที่ 1 (ก.ค. – ธ.ค.) , 2535.
- วิเทศกรณ์ย์ (นามแฝง) . ความเป็นมาแห่งระบอบประชาธิปไตยของไทยเล่ม 2 . พระนคร : สำนักพิมพ์ผ่านฟ้าพิทยา , 2511.
- วิเทศกรณ์ย์ (นามแฝง) . สารคดีประวัติศาสตร์ทางการเมืองไทย ตั้งแต่ ร.ศ.130 – ปัจจุบัน เหตุการณ์ทางการเมือง 43 ปี . กรุงเทพฯ : (ม.ป.พ.) , 2518.
- วิภาสัย อีร์ชัย . การศึกษาเชิงประวัติศาสตร์ของรัฐธรรมนูญไทยฉบับต่าง ๆ . วิทยานิพนธ์ปริญญา มหาบัณฑิต แผนกวิชาการปกครอง บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2529.
- วิชฌุ เครื่องาม และ บวรศักดิ์ อุวรรณโณ . พระราชสถานะของพระมหากษัตริย์ตามรัฐธรรมนูญการปกครองราชอาณาจักร. วารสารกฎหมาย ปีที่ 3 ฉบับที่ 2 (พฤษภาคม – สิงหาคม 2520) : 75-92.
- ศรณรงค์ ปิยะกาญจน์ . 52 ปีของประชาธิปไตย . กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์แพรวพิทยา , 2528
- เศรษฐพร คูศรีพิทักษ์ . รัฐสภา - ภูมิหลังของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรไทยรุ่น พ.ศ.2476 – 2512. ใน สัตว์การเมือง . ชัยอนันต์ สมุทวณิช (บรรณาธิการ) , หน้า 131 – 317.
- สงบ สุริยรินทร์ , ประวัติ 11 นายกรัฐมนตรี. พระนคร : โรงพิมพ์ประเสริฐอักษร, 2502.
- สมชาย ปรีชาศิลป์กุล . ปัญหาทางกฎหมายบางประการเกี่ยวกับการปฏิวัติ . วิทยานิพนธ์ ปริญญา มหาบัณฑิต คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ , 2539.

สมยศ เชื้อไทย และวราพจน์ วิศรุตพิชญ์ . แนวความคิดพื้นฐานเกี่ยวกับรัฐธรรมนูญและประชาธิปไตย. วารสารนิติศาสตร์ธรรมศาสตร์ ปีที่ 14 ฉบับที่ 3.

สมุทร สุรักขะ. 26 การปฏิวัติไทยและรัฐประหารสมัย 2089 ถึง 2507. พระนคร : โรงพิมพ์สื่อการพิมพ์, 2507.

สรศักดิ์ งามขจรกุลกิจ . ขบวนการเสรีไทยกับความขัดแย้งทางการเมืองในประเทศไทย ระหว่าง พ.ศ.2491 – 2492 . วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชาประวัติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย , 2531.

สรศักดิ์ งามขจรกุลกิจ . ขบวนการเสรีไทยกับความขัดแย้งทางการเมืองภายในประเทศไทย ระหว่าง พ.ศ.2481 – 2492 . กรุงเทพฯ : สถาบันเอเชียศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย , 2532.

สิริ เปรมจิตต์ . ประวัติรัฐธรรมนูญไทยฉบับแรก พ.ศ.2475 ถึงฉบับปัจจุบัน . พระนคร : โรงพิมพ์ประจักษ์การพิมพ์ , 2511.

สิริ เปรมจิตต์. ประวัติศาสตร์ไทยในรอบประชาธิปไตย 30 ปี. พระนคร : เขมมบรรณกิจ, 2505.

สิริรัตน์ เรื่องวงศ์วาร. บทบาททางการเมืองของ นายควง อภัยวงศ์ ตั้งแต่การเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 – 2491. วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต แผนกวิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2521.

สุจิต บุญวงการ . การพัฒนาการเมืองของไทย : ปฏิสัมพันธ์ระหว่างทหาร สถาบันทางการเมืองและการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชน . กรุงเทพมหานคร ; สำนักพิมพ์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย , 2542.

สุจิต บุญวงการ . อำนาจทางการเมืองของผู้นำทหารไทย : ศึกษาเปรียบเทียบระหว่างจอมพล ป.พิบูลสงคราม กับจอมพล สฤษดิ์ ธนะรัชต์ . ใน รักเมืองไทย เล่ม 1 . สมบัติจันทร์วงศ์ และ รังสรรค์ ธนะพรพันธุ์ (บรรณาธิการ) , โครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์แห่งประเทศไทย กรุงเทพมหานคร , 2519. หน้า 83 – 123.

- สุชาติ พันซี. บทบาทของรัฐสภาไทยในการตรากฎหมาย : ศึกษากระบวนการนิติบัญญัติไทย ในยุคจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ (พ.ศ.2500 - 2506). วิทยานิพนธ์ปริญญา มหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย ภาควิชานิติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2539.
- สุชิน ตันติกุล. รัฐประหาร พ.ศ.2490 และผลสะท้อนทางการเมือง. วิทยานิพนธ์ปริญญา มหาบัณฑิต แผนกการปกครอง บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2516.
- สุทัศน์ ชมดี. บทบาทรัฐสภาไทยในการควบคุมรัฐบาลโดยอาศัยการอภิปรายทั่วไป . วิทยานิพนธ์ ปริญญา มหาบัณฑิต แผนกวิชาการปกครอง บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2514.
- สุธาชัย ยิ้มประเสริฐ . บรรณาธิการ . 60 ปี ประชาธิปไตยไทย . กรุงเทพมหานคร : คณะ - กรรมการ 60 ปี ประชาธิปไตย , 2536.
- สุธาชัย ยิ้มประเสริฐ . แผนชิงชาติไทย . กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์สมาพันธ์, 2534.
- สุนีย์ อธิมูติภาพ , การร่างรัฐธรรมนูญ พ.ศ.2492 . วิทยานิพนธ์ปริญญา มหาบัณฑิต บัณฑิต วิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย , 2518.
- สุพจน์ ด้านตระกูล . พล ต.อ.อดุล อดุลเดชจรัส พูดถึงข้อเท็จจริงทางประวัติศาสตร์เกี่ยวกับ นายปรีดี พนมยงค์ และ จอมพล ป.พิบูลสงคราม . กรุงเทพฯ : ศิริพรการพิมพ์ , 2522.
- สุรพันธุ์ บุญymanพ . การสร้างอำนาจทางการเมืองของหลวงพิบูลสงคราม : ศึกษาเฉพาะกรณี การกวาดล้างปรปักษ์ทางการเมือง ในปี พ.ศ.2481. วิทยานิพนธ์ปริญญา มหาบัณฑิต แผนกวิชาการปกครอง บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย , 2521.
- สุรวุฒิ ปัทโธสง . อำนาจและทรัพยากรทางการเมือง : ศึกษากรณีจอมพล ป.พิบูลสงคราม . รายงานการวิจัยฉบับที่ 51 สถาบันวิจัยพฤติกรรมศาสตร์ มศว ประสานมิตร.
- เสนห์ จามริก . การเมืองไทยกับพัฒนาการรัฐธรรมนูญ . พิมพ์ครั้งที่ 2 . กรุงเทพฯ : สถาบัน ไทยคดีศึกษามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ และมูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และ มนุษยศาสตร์ , 2540.
- หยุด แสงอุทัย . การร่างรัฐธรรมนูญ ฉบับ พ.ศ.2475 . นิตยสาร ปีที่ 23 เล่ม 3 ,2495.

- หยุด แสงอุทัย . คำอธิบายรัฐธรรมนูญ พุทธศักราช 2475 - 2495 . พระนคร : สำนักพิมพ์
 ชูสิน, 2495.
- หลุย คีรีวัต . ประชาธิปไตย 17 ปี . พระนคร : โรงพิมพ์วิบูลกิจ, 2493.
- แหลมทอง พันธูราชี. การเมืองที่ปราศจากพรรคของไทย : การครอบงำของระบบราชการ .
 วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารศาสตร์ สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, 2519.
- อดุล วิเชียรเจริญ. “รอยต่างในทฤษฎีรัฐธรรมนูญของไทย,” รัฐสภาสาร ปีที่ 39 ฉบับที่ 6
 (มิถุนายน 2534) : 66.
- อนันต์ แจงกลีบ. การเปลี่ยนแปลงระบอบการปกครองของประเทศไทย. วิทยานิพนธ์ปริญญา
 มหาคณิศ คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2507.
- อมร จันทรสมบูรณ์. คอนสติติวชันแนลลิสม์ (Constitutionalism) : ทางออกของประเทศไทย.
 กรุงเทพฯ : สถาบันนโยบายศึกษา , 2537.
- อมร รักษาสัตย์ และคณะ . ประชาธิปไตย อุดมการณ์ หลักการ และแบบอย่างการปกครอง
 หลายประเทศ . กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย , 2539.
- อานนท์ ปุณฺทริกาภา . กรณี “แมนฮัตตัน” . ใน เบื้องแรกประชาธิปไตย : บันทึกความทรงจำ
 ของผู้อยู่ในเหตุการณ์สมัย พ.ศ. 2475 - 2500 , สมาคมนักข่าวแห่งประเทศไทย รวบรวม
 และจัดพิมพ์. หน้า 466 - 477.

ภาษาอังกฤษ

- Charnvit Kasetsiri. The First Phibun Government and its Involvement in World War II. the
 Journal of the Siam Society 62 (July 1974) : 1-20.
- David A.Wilson. Politic in Thailand. Ithaca : cornrll University Press, 1962.
- Edwin F.Stanton. Brief Authority. New York : Harper and Brother ,1965.

Frank C. Darling. Thailand and the United States. Washington D.C. : Public Affairs Press, 1965.

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย

พุทธศักราช ๒๔๗๕

แก้ไขเพิ่มเติม พุทธศักราช ๒๔๙๕

สมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช

สยามินทราธิราช บรมนาถบพิตร

ศุภมัสดุ พระพุทธศาสนกาลเป็นอดีตภาค ๒๔๙๕ พรรษาปัจจุบันสมัย จันทรคตินิยม นาคสมพัตสร ผัคคุณมาส ศุกลปักษ์เดรสีดิถี สุริยคติกาล มีนาคมมาส อัฐมสุรทิน ศนิवार โดยกาลบริจเฉท

พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช มหิตลาธิเบศรรามาธิบดี จักรณฤพดินทร สยามินทราธิราช บรมนาถบพิตร

เสด็จออกพระที่นั่งอนันตสมาคม ท่ามกลางอุดมสันนิบาตพระบรมวงศานุวงศ์และทูตานุทูต ผู้แทนนานาประเทศ สมาชิกสภาผู้แทนราษฎร เสนาบดีราชบริพาร ฝ้าเบื้องบาทบงกชพร้อมด้วยอนุกรม

ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า โปรดกระหม่อมให้ประกาศความพระราชปรารภว่า จำเดิมแต่สมเด็จพระบรมปิตุลาธิราช พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาประชาธิปกพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมพระราชทานรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย ณ วันที่ ๑๐ ธันวาคม พุทธศักราช ๒๔๗๕ สถาปนาระบอบการปกครองประชาธิปไตย ขึ้นเป็นครั้งแรกในประเทศไทยแล้วนั้น ต่อมาก็ได้มีการประกาศใช้รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยอีกหลายฉบับ จนถึงรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๔๙๒ โดยมีมุ่งหมายจะให้มีการใหม่เหมาะสมตามกาลสมัย แต่ปรากฏว่าในเวลาอันเหตุการณ์ของโลกและสถานการณ์ภายในได้เปลี่ยนแปลงไป จึงคณะบริหารประเทศชั่วคราวพร้อมด้วยข้าราชการทหารบก ทหารเรือ ทหารอากาศ และพลเรือนคณะผู้เปลี่ยนแปลงการปกครอง พุทธศักราช ๒๔๗๕ คณะรัฐประหาร พุทธศักราช ๒๔๙๐ และผู้รักชาติ ได้นำความกราบบังคมทูลพระกรุณาขอพระราชทานพระบรมราชานุญาตกลับให้ใช้รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย ฉบับพุทธศักราช ๒๔๗๕ พร้อมทั้งรัฐธรรมนูญแก้ไขเพิ่มเติมว่าด้วยนามประเทศ พุทธศักราช ๒๔๘๒ และรัฐธรรมนูญแก้ไขเพิ่มเติมว่าด้วยบทเฉพาะกาล พุทธศักราช ๒๔๘๓ ทรงพระราชดำริเห็นเป็นการสมควรที่จะใช้รัฐธรรมนูญนั้นไปพลางก่อน และโดยที่รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยดังกล่าวแล้ว มีบทบัญญัติบางมาตราอันไม่เหมาะสมกับ

สถานการณ์ จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้สภาผู้แทนราษฎรปรึกษากันดำเนินการปรับปรุงเสียใหม่ เพื่อให้เป็นหลักถาวรแห่งประศาสนวิธีต่อไป

สภาผู้แทนราษฎรได้ประชุมปรึกษาร่างรัฐธรรมนูญสนองพระเดชพระคุณสำเร็จลงด้วยดี จึงนำขึ้นทูลเกล้าทูลกระหม่อมถวายคำปรึกษาแนะนำด้วยความยินยอม พร้อมทั้งจะตราเป็นรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2475 แก้ไขเพิ่มเติมพุทธศักราช 2495 ได้เมื่อและทรงพระราชวินิจฉัยถึงถ้วนทั่วกระบวนความแล้ว ทรงพระราชดำริเห็นสมควร พระราชทานพระบรมราชานุมัติ

จึงมีพระบรมราชโองการดำรัสเหนือเกล้าเหนือกระหม่อม สั่งให้ตรารัฐธรรมนูญแห่งพระราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2475 แก้ไขเพิ่มเติม พุทธศักราช 2495 ประสิทธิประสาทประกาศพระราชทานแก่ประชากรของพระองค์ ตั้งแต่วันประกาศในราชกิจจานุเบกษาเป็นต้นไป

ขอให้รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยนี้ จงเป็นหลักที่ป้องกันภัยพิบัติภัยอันตรายอันจะมากล้ากลายชาติ ศาสนา และประชากรของปวงชนชาวไทยจงร่วมใจสมัครสมาน เป็นเอกฉันท์ ในอันจะรักษาปฏิบัติรัฐธรรมนูญ เพื่อเพิ่มพูนสันติสุขสวัสดิ์สถาพรแก่อาณาประชาราษฎร์ของพระองค์ ขอให้พระบรมวงศานุวงศ์และทั้งข้าราชการทหาร พลเรือนพลเรือน จงสมานสามัคคีเพื่อความดำรงคงอยู่ด้วยดีแห่งระบอบประชาธิปไตย คู่เคียงกับไทยรัฐราชสีมาตราบเท่ากัลปสถาน สมตั้งพระบรมราชปณิธานทุกประการเทอญ

บททั่วไป

มาตรา ๑ ประเทศไทยเป็นราชอาณาจักรอันหนึ่งอันเดียวจะแบ่งแยกมิได้ ประชาชนชาวไทยไม่ว่าเหล่ากำเนิดหรือศาสนาใด ย่อมอยู่ในความคุ้มครองแห่งรัฐธรรมนูญนี้เสมอกัน

มาตรา ๒ อำนาจอธิปไตยย่อมมาจากปวงชนชาวไทย พระมหากษัตริย์ผู้เป็นประมุขทรงใช้อำนาจนั้น โดยบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญนี้

หมวด ๑

พระมหากษัตริย์

มาตรา ๓ องค์พระมหากษัตริย์ดำรงอยู่ในฐานะอันเป็นที่เคารพสักการะ ผู้ใดละเมิดมิได้

มาตรา ๔ ผู้ใดจะกล่าวหาหรือฟ้องร้องพระมหากษัตริย์ในทางใด ๆ มิได้

มาตรา ๕ พระมหากษัตริย์ต้องทรงเป็นพุทธมามกะ และทรงเป็นอัครศาสนูปถัมภก

มาตรา ๖ พระมหากษัตริย์ทรงดำรงตำแหน่งกองทัพไทย

มาตรา ๗ พระมหากษัตริย์ทรงใช้อำนาจนิติบัญญัติโดยคำแนะนำและยินยอมของสภาผู้แทนราษฎร

มาตรา ๘ พระมหากษัตริย์ทรงใช้อำนาจบริหารทางคณะรัฐมนตรี

มาตรา ๙ พระมหากษัตริย์ทรงใช้อำนาจตุลาการทางศาลที่ได้ตั้งขึ้นตามกฎหมาย

มาตรา ๑๐ พระมหากษัตริย์ทรงไว้ซึ่งพระราชอำนาจที่จะสถาปนาฐานันดรศักดิ์และพระราชทานเครื่องราชอิสริยาภรณ์

มาตรา ๑๑ พระมหากษัตริย์ทรงไว้ซึ่งพระราชอำนาจในการเลือกและแต่งตั้งผู้ทรงคุณวุฒิเป็นประธานองคมนตรีคนหนึ่ง และองคมนตรีอีกไม่มากกว่าแปดคนประกอบเป็นคณะองคมนตรี คณะองคมนตรีมีหน้าที่ถวายความเห็นต่อพระมหากษัตริย์ในพระราชกรณียกิจทั้งปวงที่พระมหากษัตริย์ทรงปรึกษา และหน้าที่อื่นตามที่บัญญัติในรัฐธรรมนูญนี้

มาตรา ๑๒ การเลือกและแต่งตั้งองคมนตรีก็ดี การให้องคมนตรีพ้นจากตำแหน่งก็ดี ให้เป็นไปตามพระราชอัธยาศัย

มาตรา ๑๓ องคมนตรีต้องไม่เป็นข้าราชการประจำ รัฐมนตรีหรือข้าราชการการเมืองอื่น หรือสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร และต้องไม่แสดงการฝักใฝ่ในพรรคการเมืองใด ๆ

มาตรา ๑๔ ก่อนเข้ารับหน้าที่ องคมนตรีต้องปฏิญาณตนเฉพาะพระพักตร์พระมหากษัตริย์ว่าจะซื่อสัตย์สุจริตและจงรักภักดีต่อพระมหากษัตริย์ และจะปฏิบัติหน้าที่เพื่อประโยชน์ของประเทศและประชาชนทั้งจะรักษาไว้และปฏิบัติตามซึ่งรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยทุกประการ

มาตรา ๑๕ องคมนตรีพ้นจากตำแหน่งเมื่อ ตาย ลาออก หรือมีพระบรมราชโองการให้พ้นจากตำแหน่ง

มาตรา ๑๖ การแต่งตั้งและถอดถอนข้าราชการในพระองค์ และสมุหราชองครักษ์ให้เป็นไปตามพระราชอัธยาศัย

มาตรา ๑๗ ในเมื่อพระมหากษัตริย์จะไม่ประทับอยู่ในราชอาณาจักรหรือด้วยเหตุใดเหตุหนึ่งจะทรงบริหารพระราชภาระไม่ได้ จะได้ทรงแต่งตั้งผู้ใดผู้หนึ่งด้วยความเห็นชอบของสภาผู้แทนราษฎร เป็นผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์และให้ประธานสภาผู้แทนราษฎรเป็นผู้ลงนามรับสนองพระบรมราชโองการ

มาตรา ๑๘ ในกรณีที่พระมหากษัตริย์มิได้ทรงแต่งตั้งผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ตามความใน มาตรา ๑๗ ก็ดี ในกรณีที่พระมหากษัตริย์ไม่สามารถทรงแต่งตั้งผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ เพราะทรงยังไม่บรรลุนิติภาวะ หรือเพราะเหตุอื่นใดก็ดี ให้คณะองคมนตรีเสนอชื่อผู้ใดผู้หนึ่งที่เหมาะสมดำรงตำแหน่งผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ต่อสภาผู้แทนราษฎรเพื่อขอความเห็นชอบเมื่อสภาผู้แทนราษฎรให้ความเห็นชอบแล้ว ก็ให้ประธานสภาผู้แทนราษฎรประกาศในพระปรมาภิไธยพระมหากษัตริย์แต่งตั้งผู้นั้นเป็นผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์

ในกรณีที่ไม่มีคณะองคมนตรี ให้คณะรัฐมนตรีทำหน้าที่แทนคณะองคมนตรีตามความในวรรคแรก

มาตรา ๑๙ ในระหว่างที่ไม่มีผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ตามที่บัญญัติไว้ใน มาตรา ๑๗ หรือ มาตรา ๑๘ ก็ดี ในกรณีที่ผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ซึ่งได้รับการแต่งตั้งตามความใน มาตรา ๑๗ หรือ มาตรา ๑๘ ไม่สามารถปฏิบัติหน้าที่ได้ด้วยเหตุใดเหตุหนึ่งก็ดี ให้ประธานองคมนตรีทำหน้าที่ผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ชั่วคราว

ในระหว่างที่ประธานองคมนตรีทำหน้าที่ผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ ประธานองคมนตรีจะปฏิบัติหน้าที่ในฐานะเป็นประธานองคมนตรีมิได้

ในกรณีที่ประธานองคมนตรีไม่สามารถปฏิบัติหน้าที่ได้ด้วยเหตุใดเหตุหนึ่ง ให้คณะองคมนตรีเลือกองคมนตรีคนหนึ่งขึ้นเป็นประธานองคมนตรีชั่วคราว

ในกรณีที่ไม่มีคณะองคมนตรี ให้คณะรัฐมนตรีทำหน้าที่แทนประธานองคมนตรีตามความในวรรคแรก

มาตรา ๒๐ ก่อนเข้ารับหน้าที่ผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ซึ่งได้รับแต่งตั้งตามความใน มาตรา ๑๗ หรือ มาตรา ๑๘ ต้องปฏิญาณตนในที่ประชุมสภาผู้แทนราษฎรด้วยถ้อยคำว่าจะซื่อสัตย์สุจริตและจงรักภักดีต่อพระมหากษัตริย์และจะปฏิบัติหน้าที่เพื่อประโยชน์ของประเทศและประชาชน ทั้งจะรักษาไว้และปฏิบัติตามซึ่งรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยทุกประการ

มาตรา ๒๑ การสืบราชสมบัติให้เป็นไปโดยนัยแห่งกฎหมายที่ตราว่าด้วยการสืบราชสันตติวงศ์ พระพุทธศักราช ๒๔๗๖ และประกอบด้วยความเห็นชอบของสภาผู้แทนราษฎร

การยกเลิกหรือการแก้ไขเพิ่มเติมกฎหมายที่ตราว่าด้วยการสืบราชสันตติวงศ์ พระพุทธศักราช ๒๔๗๖ จะกระทำมิได้

มาตรา ๒๒ พระมหากษัตริย์ทรงบรรลุนิติภาวะเมื่อพระชนมายุครบสิบแปดปีบริบูรณ์

มาตรา ๒๓ ในกรณีที่ราชบัลลังก์หากว่างลง ให้คณะองคมนตรีเสนอพระนามผู้สืบราชสันตติวงศ์ตามกฎหมายที่ตราว่าด้วยการสืบราชสันตติวงศ์ พระพุทธศักราช ๒๔๗๖ ต่อสภาผู้แทนราษฎรเพื่อขอความเห็นชอบ เมื่อสภาให้ความเห็นชอบแล้ว ให้สภาอัญเชิญองค์ผู้สืบราชสันตติวงศ์ขึ้นทรงราชย์เป็นพระมหากษัตริย์สืบไปแล้ว ให้ประธานสภาประกาศเพื่อให้ประชาชนทราบ

ในระหว่างที่ยังไม่มีประกาศองค์ผู้สืบราชสันตติวงศ์ตามมาตรา นี้ ถ้าได้มีการแต่งตั้งผู้ใดเป็นผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ไว้ตาม มาตรา ๑๗ หรือ มาตรา ๑๘ ก็ให้ผู้นั้นปฏิบัติหน้าที่ผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ไปพลางก่อน แต่ถ้าไม่มีผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ดังกล่าวนี้ ก็ให้ประธานองคมนตรีเป็นผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ไปพลางก่อน

ในกรณีที่ประธานองคมนตรีเป็นผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ตามความในวรรคก่อน ให้นำบทบัญญัติ มาตรา ๑๙ วรรคสอง และวรรคสาม มาใช้บังคับ

ในกรณีที่ไม่มีคณะองคมนตรี ให้คณะรัฐมนตรีทำหน้าที่แทนคณะองคมนตรีหรือประธานองคมนตรี แล้วแต่กรณี

หมวด ๒

สิทธิและหน้าที่ของชนชาวไทย

มาตรา ๒๔ ภายในบังคับแห่งบทบัญญัติในรัฐธรรมนูญนี้ บุคคลย่อมเสมอกันในกฎหมายฐานะนครศักดิ์โดยกำเนิดก็ดี โดยแต่งตั้งก็ดี หรือโดยประการอื่นใดก็ดี ไม่กระทำให้เกิดเอกสิทธิ์อย่างใดเลย

มาตรา ๒๕ บุคคลย่อมมีเสรีภาพบริบูรณ์ในการถือศาสนา นิกายของศาสนา หรือลัทธินิยมในทางศาสนา และย่อมมีเสรีภาพในการปฏิบัติพิธีกรรมตามความเชื่อถือของตน เมื่อไม่เป็นปฏิปักษ์ต่อหน้าที่ของพลเมืองและไม่เป็นการขัดขวางต่อความสงบเรียบร้อยหรือศีลธรรมอันดีของประชาชน

ในการใช้สิทธิเสรีภาพดังกล่าวในวรรคก่อน บุคคลย่อมได้รับความคุ้มครองมิให้รัฐทำการใด ๆ อันเป็นการรอนสิทธิ หรือเสียประโยชน์อันควรมีควรได้ เพราะเหตุที่ถือศาสนา นิกายของศาสนา หรือลัทธินิยมในทางศาสนา หรือปฏิบัติพิธีกรรมตามความเชื่อถือแตกต่างจากบุคคลอื่น

มาตรา ๒๖ บุคคลย่อมมีเสรีภาพบริบูรณ์ในทรัพย์สิน การพูด การเขียน การพิมพ์ การโฆษณา การศึกษาอบรม การชุมนุมสาธารณะ การตั้งสมาคม การตั้งพรรคการเมือง ทั้งนี้ภายใต้บังคับแห่งบทกฎหมาย

มาตรา ๒๗ บุคคลย่อมมีเสรีภาพลบริบูรณ์ในร่างกาย

การจับกุม คุมขัง หรือตรวจค้นตัวบุคคลไม่ว่าในกรณีใด ๆ จะกระทำได้อีกแต่โดยอาศัยอำนาจตามบทบัญญัติแห่งกฎหมาย

มาตรา ๒๘ การเกณฑ์แรงงานจะกระทำได้อีกแต่โดยอาศัยอำนาจตามบทบัญญัติแห่งกฎหมาย

มาตรา ๒๙ รัฐย่อมเคารพต่อกรรมสิทธิ์ในทรัพย์สินของเอกชน การโอนกรรมสิทธิ์ในทรัพย์สินของเอกชนมาเป็นของรัฐจะกระทำมิได้ เว้นแต่จำเป็นเพื่อการอันเป็นสาธารณูปโภค หรือการอันจำเป็นในการป้องกันประเทศโดยตรง หรือการได้มาซึ่งทรัพยากรธรรมชาติ หรือประโยชน์ของรัฐอย่างอื่น และต้องชดใช้ค่าทดแทนอันเป็นธรรมให้แก่เจ้าของหรือผู้ทรงสิทธิ บรรดาที่ได้รับความเสียหายในการโอนกรรมสิทธิ์นั้น

มาตรา ๓๐ บุคคลย่อมมีเสรีภาพบริบูรณ์ในเคหสถาน

บุคคลย่อมได้รับความคุ้มครองในการที่จะอยู่อาศัยและครอบครองเคหสถานโดยปกติสุข การเข้าไปในเคหสถานโดยปราศจากความยินยอมของผู้ครอบครองก็ดี การตรวจเคหสถานก็ดี จะกระทำได้อีกแต่โดยอาศัยอำนาจตามบทบัญญัติแห่งกฎหมาย

มาตรา ๓๑ บุคคลย่อมมีเสรีภาพบริบูรณ์ในการเลือกถิ่นที่อยู่ภายในราชอาณาจักรและในการประกอบอาชีพ ทั้งนี้ภายใต้บังคับแห่งบทกฎหมาย

การเนรเทศบุคคลผู้มีสัญชาติไทยออกนอกราชอาณาจักรจะกระทำมิได้

มาตรา ๓๒ บุคคลคนเดียว หรือหลายคนร่วมกัน ย่อมมีสิทธิเสนอเรื่องราวร้องทุกข์ภายในเงื่อนไขและวิธีการที่กฎหมายบัญญัติ

มาตรา ๓๓ สิทธิของบุคคลในครอบครัวย่อมได้รับความคุ้มครอง

มาตรา ๓๔ สิทธิของบุคคลที่จะฟ้องหน่วยราชการซึ่งเป็นนิติบุคคลให้รับผิดชอบเพื่อการทำของเจ้าพนักงาน ในฐานะเสมือนเป็นตำรวจหรือนายจ้งยอมได้รับความคุ้มครอง

มาตรา ๓๕ บุคคลจะใช้สิทธิและเสรีภาพตามรัฐธรรมนูญนี้ให้เป็นปฏิปักษ์ต่อชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์และรัฐธรรมนูญมิได้

มาตรา ๓๖ บุคคลซึ่งเป็นทหาร ตำรวจ ข้าราชการประจำอื่น และพนักงานเทศบาล ย่อมมีสิทธิและเสรีภาพตามรัฐธรรมนูญเช่นเดียวกับประชาชนพลเมือง เว้นแต่ที่จำกัดในกฎหมายหรือกฎ หรือข้อบังคับที่ออกโดยอาศัยอำนาจกฎหมาย จะเพาะในส่วนที่เกี่ยวกับการเมืองสมรรถภาพหรือวินัย

มาตรา ๓๗ บุคคลมีหน้าที่รักษาไว้ซึ่งการปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข และมีหน้าที่เคารพต่อกฎหมายป้องกันประเทศ ช่วยเหลือราชการโดยทางเสียภาษี และอื่น ๆ ภายในเงื่อนไขและวิธีการที่กฎหมายบัญญัติ

หมวด ๓

แนวนโยบายแห่งรัฐ

มาตรา ๓๘ รัฐต้องรักษาไว้ซึ่งเอกราชและร่วมมือกับนานาประเทศเพื่อบำรุงสันติของโลก

มาตรา ๓๙ รัฐต้องมีกำลังทหารไว้เพื่อรักษาเอกราชและประโยชน์แห่งประเทศชาติ

มาตรา ๔๐ รัฐต้องรักษาความสงบภายใน เพื่อยังผลให้ราษฎรประสบสันติสุข

มาตรา ๔๑ รัฐพึงสนับสนุนให้เอกชนได้มีเสรีภาพในทางเศรษฐกิจและประกอบกิจการอันมีลักษณะเป็นสาธารณูปโภคให้เป็นประสานกันกับการดำเนินกิจการทางเศรษฐกิจส่วนเอกชน

มาตรา ๔๒ รัฐพึงส่งเสริมและบำรุงการศึกษาอบรม

การจัดระบบการศึกษาอบรมเป็นหน้าที่ของรัฐโดยจะเพาะ สถานศึกษาทั้งปวงย่อมอยู่ภายใต้การควบคุมดูแลของรัฐ

การศึกษาชั้นอุดมศึกษา รัฐพึงจัดการให้สถานศึกษาดำเนินกิจการของตนเองได้ภายในขอบเขตที่กฎหมายบัญญัติ

มาตรา ๔๓ รัฐพึงส่งเสริมการสาธารณสุข ตลอดถึงการมารดาและทารกสงเคราะห์ การป้องกันและปราบโรคระบาด รัฐต้องกระทำให้แก่ประชาชนโดยไม่คิดมูลค่า

มาตรา ๔๔ บทบัญญัติในหมวดนี้ มีไว้เพื่อเป็นแนวทางสำหรับการตรากฎหมาย และการบริหารราชการแผ่นดินตามนโยบายดังกล่าวไว้ และไม่ก่อให้เกิดสิทธิในการฟ้องร้องรัฐ

หมวด ๔

สภาผู้แทนราษฎร

มาตรา ๔๕ สภาผู้แทนราษฎรประกอบด้วยสมาชิกซึ่งราษฎรเป็นผู้เลือกตั้งขึ้น

มาตรา ๔๖ คุณสมบัติแห่งผู้เลือกตั้งและผู้สมัครรับเลือกตั้งอีกทั้งวิธีเลือกตั้งและจำนวนสมาชิก ให้เป็นไปตามกฎหมายว่าด้วยการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร

มาตรา ๔๗ สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรให้อยู่ในตำแหน่งได้คราวละห้าปี ถ้าตำแหน่งสมาชิกว่างลงเพราะเหตุอื่น นอกจากถึงคราวออกตามวาระ ให้เลือกตั้งสมาชิกขึ้นแทนให้เต็มตำแหน่งที่ว่างอยู่ แต่สมาชิกที่เข้ามาแทนนั้นให้อยู่ในตำแหน่งได้เพียงเท่ากับกำหนดเวลาของผู้ซึ่งตนแทน

มาตรา ๔๘ ก่อนเข้ารับหน้าที่ สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรต้องปฏิญาณในที่ประชุมแห่งสภาว่าจะรักษาไว้และปฏิบัติตามซึ่งรัฐธรรมนูญนี้

มาตรา ๔๙ สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรย่อมเป็นผู้แทนของปวงชนชาวไทย มิใช่แทนแต่เฉพาะผู้ที่เลือกตั้งตนขึ้นมา ต้องปฏิบัติหน้าที่ตามความเห็นของตนโดยบริสุทธิ์ใจ ไม่อยู่ในความผูกมัดและอาณัติมอบหมายใด ๆ

มาตรา ๕๐ สมาชิกภาพแห่งสภาผู้แทนราษฎรสิ้นสุดลงเมื่อ

(๑) ถึงคราวออกตามวาระ หรือยุบสภา

(๒) ตาย

(๓) ลาออก

(๔) ขาดคุณสมบัติหรือมีลักษณะต้องห้ามสำหรับผู้สมัครรับเลือกตั้งตามที่บัญญัติไว้ในกฎหมายว่าด้วยการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร

(๕) สภาผู้แทนราษฎรวินิจฉัยให้ออกจากตำแหน่ง โดยเห็นว่าเป็นความประพหุติในทางจะนำมาซึ่งความเสื่อมเสียแก่สภา มติในข้อนี้ต้องมีเสียงไม่ต่ำกว่าสองในสามของจำนวนสมาชิกที่มาประชุม

การวินิจฉัยชี้ขาดตาม (๔) ให้ศาลฎีกาวินิจฉัยตามวิธีการที่กฎหมายกำหนด แต่การชี้ขาดของศาลฎีกาย่อมไม่กระทบกระทั่งการที่สมาชิกนั้นได้ปฏิบัติหน้าที่ในสภาก่อนที่มีการชี้ขาด

มาตรา ๕๑ พระมหากษัตริย์ทรงตั้งสมาชิกในสภาผู้แทนราษฎรตามมติของสภา ให้เป็นประธานสภาหนึ่งนาย เป็นรองประธานนายหนึ่งหรือหลายนายก็ได้

มาตรา ๕๒ ประธานแห่งสภามีหน้าที่ดำเนินกิจการของสภาให้เป็นไปตามระเบียบ รองประธานมีหน้าที่กระทำการแทนประธานในเมื่อประธานไม่อยู่หรือไม่สามารถปฏิบัติหน้าที่ได้

มาตรา ๕๓ ในเมื่อประธานและรองประธานไม่อยู่ในที่ประชุมให้สมาชิกเลือกตั้งกันเองขึ้นเป็นประธานการประชุมในคราวประชุมนั้น

มาตรา ๕๔ การประชุมทุกคราว ต้องมีสมาชิกมาประชุมไม่ต่ำกว่าหนึ่งในสามของจำนวนสมาชิกทั้งหมดจึงเป็นองค์ประชุมได้

มาตรา ๕๕ การลงมติวินิจฉัยข้อปรักันนั้นให้ถือเอาเสียงข้างมากเป็นประมาณ เว้นไว้แต่เรื่องซึ่งมีบทบัญญัติไว้เป็นพิเศษในรัฐธรรมนูญนี้

สมาชิกคนหนึ่งย่อมมีเสียงหนึ่งในการลงคะแนน ถ้ามีจำนวนเสียงลงคะแนนเท่ากัน ให้ประธานในที่ประชุมออกเสียงเพิ่มขึ้นได้อีกเสียงหนึ่งเป็นเสียงชี้ขาด

มาตรา ๕๖ ในที่ประชุมแห่งสภา สมาชิกผู้ใดจะกล่าวถ้อยคำใด ๆ ในทางแสดงข้อความหรือแสดงความเห็น หรือออกเสียงลงคะแนน ท่านว่าเป็นเอกสิทธิ์อันเด็ดขาด ผู้ใดจะนำไปเป็นเหตุฟ้องร้องว่ากล่าวสมาชิกผู้นั้นในทางใด ๆ มิได้

เอกสิทธิ์นี้คุ้มครองไปถึงผู้พิมพ์และโฆษณารายงานการประชุมโดยคำสั่งของสภา และคุ้มครองไปถึงบุคคลที่สภาเชิญมาแสดงข้อความหรือออกความเห็นในที่ประชุมด้วย

มาตรา ๕๗ ในปีหนึ่งท่านให้มีสมัยประชุมสามัญสมัยหนึ่งหรือหลายสมัยแล้วแต่สภาจะกำหนด การประชุมครั้งแรกต้องกำหนดให้สมาชิกได้มาประชุมภายในเวลาเก้าสิบวันนับแต่การเลือกตั้งเสร็จแล้ว วันเริ่มประชุมสามัญประจำปี ท่านให้สภากำหนด

มาตรา ๕๘ สมัยประชุมสามัญสมัยหนึ่ง ๆ ท่านว่ามีกำหนดเวลาเก้าสิบวัน แต่พระมหากษัตริย์จะโปรดเกล้าฯ ให้ขยายเวลาออกไปก็ได้

อนึ่ง ในระหว่างเวลาเก้าสิบวันนั้น จะโปรดเกล้าฯ ให้ปิดประชุมก็ได้

มาตรา ๕๙ พระมหากษัตริย์ ทรงเรียกประชุมสภาผู้แทนราษฎรตามสมัยประชุม และทรงเปิดปิดประชุม

พิธีเปิดประชุมจะทรงพระกรุณาเสด็จพระราชดำเนินมาทรงทำ หรือจะโปรดเกล้าฯ ให้รัชทายาทที่บรรลุนิติภาวะแล้ว หรือนายกรัฐมนตรี กระทำพิธีแทนพระองค์ก็ได้

มาตรา ๖๐ เมื่อเป็นการจำเป็นเพื่อประโยชน์แห่งรัฐ พระมหากษัตริย์จะทรงเรียกประชุมวิสามัญแห่งสภาผู้แทนราษฎรก็ได้

มาตรา ๖๑ เมื่อสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร มีจำนวนไม่ต่ำกว่าหนึ่งในสามของจำนวนทั้งหมด เห็นเป็นการจำเป็นเพื่อประโยชน์แห่งรัฐแล้ว ย่อมมีสิทธิรวมกันทำคำร้องขอต่อประธานแห่งสภาให้นำความกราบบังคมทูล ขอให้ทรงเรียกประชุมวิสามัญแห่งสภาผู้แทนราษฎรได้ ในกรณีเช่นนี้ ท่านให้ประธานแห่งสภานำความกราบบังคมทูลและรับสนองพระบรมราชโองการ

มาตรา ๖๒ ในระหว่างสมัยประชุม ห้ามมิให้จับหรือคุมขัง หรือหมายเรียกตัวสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรไปทำการสอบสวนในฐานะที่สมาชิกผู้นั้นเป็นผู้ต้องหาในคดีอาญา เว้นแต่ในกรณีที่ได้รับอนุญาตจากสภา หรือในกรณีที่จับในขณะกระทำความผิด

ในกรณีที่มีการจับสมาชิกในขณะกระทำความผิด ให้รายงานไปยังประธานสภาโดยด่วน และประธานสภาอาจสั่งปล่อยผู้ถูกจับให้พ้นจากการคุมขังได้

มาตรา ๖๓ ในกรณีที่มีการฟ้องสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรในคดีอาญาไม่ว่าจะได้ฟ้องนอกหรือในสมัยประชุม ศาลจะพิจารณาคดีนั้นในระหว่างสมัยประชุมมิได้ เว้นแต่จะได้รับอนุญาตจากสภา แต่กระนั้น การพิจารณาคดีก็ต้องไม่เป็นการขัดขวางต่อการที่สมาชิกผู้นั้นจะมาเข้าประชุมสภา

การพิจารณาที่ศาลได้กระทำไปก่อนมีคำอ้างว่าจำเลยเป็นสมาชิกย่อมเป็นอันใช้ได้

มาตรา ๖๔ ถ้าสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรถูกคุมขังในระหว่างสอบสวนหรือพิจารณาอยู่ก่อนสมัยประชุม เมื่อถึงสมัยประชุม พนักงานสอบสวนหรือศาลแล้วแต่กรณี ต้องสั่งปล่อยทันทีถ้าหากสภาได้ร้องขอ

คำสั่งปล่อยตามความในวรรคก่อน ให้มีผลบังคับตั้งแต่วันสั่งปล่อยจนถึงวันสุดท้ายแห่งสมัยประชุม

มาตรา ๖๕ พระมหากษัตริย์ทรงไว้ซึ่งพระราชอำนาจที่จะยุบสภาผู้แทนราษฎร เพื่อให้ราษฎรเลือกตั้งสมาชิกมาใหม่ ในพระราชกฤษฎีกาให้ยุบสภาเช่นนี้ ต้องมีกำหนดให้เลือกตั้งสมาชิกใหม่ภายในเก้าสิบวัน

มาตรา ๖๖ บรรดาพระราชบัญญัติทั้งหลายจะตราขึ้นเป็นกฎหมายได้แต่โดยคำแนะนำและยินยอมของสภาผู้แทนราษฎร

มาตรา ๖๗ การตราพระราชบัญญัติขึ้นเป็นกฎหมายให้มีผลย้อนหลังเป็นการลงโทษบุคคลในทางอาญาหรือลงโทษบุคคลหนักขึ้นกว่าโทษที่กำหนดไว้ในกฎหมายที่ใช้อยู่ในเวลากระทำความผิด จะกระทำมิได้

มาตรา ๖๘ งบประมาณแผ่นดินประจำปี ท่านว่าต้องตราขึ้นเป็นพระราชบัญญัติ ถ้าและพระราชบัญญัติออกไม่ทันปีใหม่ ท่านให้ใช้พระราชบัญญัติงบประมาณปีก่อนนั้นไปพลาง

มาตรา ๖๙ การจ่ายเงินแผ่นดิน จะกระทำได้อีกเฉพาะที่ได้อนุญาตไว้ในกฎหมายว่าด้วยงบประมาณ เว้นแต่ในกรณีจำเป็นรีบด่วนจะจ่ายไปก่อนก็ได้ แต่ต้องเป็นไปตามหลักเกณฑ์และวิธีการที่กฎหมายบัญญัติ ในกรณีเช่นนี้ต้องขออนุมัติจากสภาผู้แทนราษฎรในโอกาสแรกที่พึงกระทำได้

คำอนุมัติของสภาให้ทำเป็นพระราชบัญญัติเฉพาะเรื่อง หรือรวมลงไว้ในพระราชบัญญัติโอนเงินในงบประมาณ หรือพระราชบัญญัติงบประมาณเพิ่มเติม หรือพระราชบัญญัติงบประมาณประจำปีถัดไป

มาตรา ๗๐ ในกรณีพิเศษซึ่งสมควรจะมีแผนการต่อเนื่องกันอันเป็นราชการแผ่นดินเกี่ยวกับสาธารณูปโภค และจำต้องจ่ายเงินแผ่นดินเป็นระยะเวลาเกินกว่าปีหนึ่ง จะตราพระราชบัญญัติขึ้นให้มีผลผูกมัดงบประมาณประจำปีก็ได้ แต่ระยะเวลาดังกล่าวต้องไม่เกินห้าปี

มาตรา ๗๑ เมื่อสภาผู้แทนราษฎรได้ร่างพระราชบัญญัติขึ้นสำเร็จแล้วให้นายกรัฐมนตรีนำขึ้นทูลเกล้าฯ ถวาย เพื่อพระมหากษัตริย์ทรงลงพระปรมาภิไธย และเมื่อได้ประกาศในราชกิจจานุเบกษาแล้ว ท่านให้ใช้บังคับเป็นกฎหมายได้

มาตรา ๗๒ ร่างพระราชบัญญัติใด พระมหากษัตริย์ไม่ทรงเห็นชอบด้วย และพระราชทานคืนมายังสภาผู้แทนราษฎร หรือมิได้พระราชทานคืนมาภายในหกสิบวันสภาจะต้องปรึกษาร่างพระราชบัญญัตินั้นใหม่ ถ้าสภาลงมติยืนยันตามเดิมด้วยคะแนนเสียเกินกว่ากึ่งของจำนวนสมาชิกทั้งหมดของสภาแล้วให้นายกรัฐมนตรีนำร่างพระราชบัญญัตินั้นขึ้นทูลเกล้าฯ ถวายอีกครั้งหนึ่ง เมื่อพระมหากษัตริย์มิได้ทรงลงพระปรมาภิไธย พระราชทานลงมาภายในสามสิบวัน ก็ให้นำพระราชบัญญัตินั้น ประกาศในราชกิจจานุเบกษาใช้บังคับเป็นกฎหมายได้เสมือนหนึ่งว่าพระมหากษัตริย์ได้ทรงลงพระปรมาภิไธยแล้ว

มาตรา ๗๓ ร่างพระราชบัญญัติจะเสนอได้ก็แต่โดยคณะรัฐมนตรีหรือสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร แต่ร่างพระราชบัญญัติเกี่ยวกับการเงินสมาชิกจะเสนอได้ก็ต่อเมื่อมีคำรับรองของนายกรัฐมนตรี

ร่างพระราชบัญญัติเกี่ยวกับการเงินหมายความว่าร่างพระราชบัญญัติว่าด้วยข้อความต่อไปนี้ทั้งหมด หรือแต่ข้อใดข้อหนึ่งกล่าวคือ การตั้งขึ้น หรือยกเลิก หรือลด หรือเปลี่ยนแปลงแก้ไข หรือผ่อน หรือวางระเบียบการบังคับอันเกี่ยวกับภาษีหรืออากรการจัดสรร หรือรับ หรือรักษา หรือจ่ายเงินแผ่นดินหรือการกู้เงิน หรือการค้ำประกัน หรือการใช้เงินกู้หรือร่างพระราชบัญญัติว่าด้วยเงินตรา

ในกรณีเป็นที่สงสัย ให้เป็นอำนาจของประธานสภาที่จะวินิจฉัยว่าร่างพระราชบัญญัติใดเป็นร่างพระราชบัญญัติเกี่ยวกับการเงินหรือไม่

มาตรา ๗๔ สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรมีอำนาจควบคุมราชการแผ่นดิน

ในที่ประชุม สมาชิกทุกคนมีสิทธิตั้งกระทู้ถามรัฐมนตรีในข้อความใด ๆ อันเกี่ยวกับการงานในหน้าที่ได้ แต่รัฐมนตรีย่อมทรงไว้ซึ่งสิทธิที่จะไม่ตอบเมื่อเห็นว่าข้อความนั้น ๆ ยังไม่ควรเปิดเผยเพราะเกี่ยวกับความปลอดภัยหรือประโยชน์สำคัญของแผ่นดิน

มาตรา ๗๕ สมาชิกสภาผู้แทนราษฎร ไม่ต่ำกว่าหนึ่งในห้าของจำนวนสมาชิกทั้งหมด มีสิทธิเข้าชื่อเสนอญัตติขอให้เปิดอภิปรายทั่วไปในสภาเพื่อให้คณะรัฐมนตรีแถลงข้อเท็จจริงหรือแสดงความคิดเห็นในปัญหาเกี่ยวกับการบริหารราชการแผ่นดิน

ญัตติดังกล่าวในวรรคก่อน ให้ยื่นต่อประธานสภาและให้ประธานสภาแจ้งไปยังนายกรัฐมนตรี เพื่อกำหนดเวลาสำหรับการเปิดอภิปรายทั่วไปซึ่งต้องไม่ช้ากว่าสามสิบวันนับแต่วันที่นายกรัฐมนตรีได้รับแจ้ง แต่คณะรัฐมนตรีย่อมมีสิทธิที่จะขอให้ระงับการเปิดอภิปรายทั่วไปนั้นเสียได้เมื่อเห็นว่าเป็นเรื่องที่ยังไม่ควรเปิดเผย เพราะเกี่ยวกับความปลอดภัยหรือประโยชน์สำคัญของแผ่นดิน

ในการเปิดอภิปรายทั่วไปตามมาตรานี้ สภาจะลงมติในปัญหาที่อภิปรายมิได้

มาตรา ๗๖ สมาชิกสภาผู้แทนราษฎร ไม่ต่ำกว่าหนึ่งในสามของจำนวนสมาชิกทั้งหมด มีสิทธิเข้าชื่อเสนอญัตติขอเปิดอภิปรายทั่วไป เพื่อลงมติไม่ไว้วางใจรัฐมนตรีเป็นรายตัวหรือทั้งคณะ

เมื่อเปิดการอภิปรายทั่วไปในสภาสิ้นสุดลง โดยมีใช้ด้วยมติให้ผ่านระเบียบวาระเปิดอภิปรายไป ให้สภาผู้แทนราษฎรลงมติไว้วางใจหรือไม่ไว้วางใจ แต่การลงมติในกรณีเช่นนี้ มิให้กระทำในวันเดียวกันกับวันที่การอภิปรายสิ้นสุดนั้น

มาตรา ๗๗ การประชุมของสภาผู้แทนราษฎรย่อมเป็นการเปิดเผยตามลักษณะที่จะได้กำหนดไว้ในข้อบังคับของสภา แต่การประชุมลับก็ย่อมมีได้เมื่อคณะรัฐมนตรีร้องขอ หรือสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรรวมกันไม่ต่ำกว่าสิบห้าคนร้องขอ

มาตรา ๗๘ สภาผู้แทนราษฎรมีอำนาจเลือกสมาชิกตั้งเป็นคณะกรรมการสามัญและมีอำนาจเลือกบุคคลที่เป็นสมาชิกหรือมิได้เป็นสมาชิกก็ตามเป็นคณะกรรมการสามัญ เพื่อกระทำการหรือพิจารณาสอบสวนข้อความใด ๆ อันอยู่ในวงงานของสภาแล้วรายงานต่อสภา คณะกรรมการที่กล่าวนี้ย่อมมีอำนาจเรียกบุคคลใด ๆ มาชี้แจงแสดงความเห็นในกิจการที่กระทำหรือพิจารณาอยู่นั้นได้

เอกสิทธิ์ที่บัญญัติไว้ในมาตรา ๕๖ นั้น ท่านว่าคุ้มครองถึงบุคคลผู้กระทำหน้าที่ตามมาตรา นี้ด้วย

มาตรา ๗๙ การประชุมคณะกรรมการตามมาตรา ๗๘ นั้น ท่านว่า ต้องมีกรรมการมาประชุมไม่ต่ำกว่ากึ่งจำนวน จึงเป็นองค์ประชุมได้

มาตรา ๘๐ สภาผู้แทนราษฎรมีอำนาจตั้งข้อบังคับการประชุมและการปรึกษาของสภา เพื่อดำเนินการตามบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญนี้

หมวด ๕ คณะรัฐมนตรี

มาตรา ๘๑ พระมหากษัตริย์ทรงตั้งคณะรัฐมนตรีขึ้นคณะหนึ่งประกอบด้วย นายกรัฐมนตรีคนหนึ่ง และรัฐมนตรีอีกอย่างน้อยสิบสี่นายอย่างมากที่สุดสิบแปดนาย

ในการตั้งนายกรัฐมนตรี ประธานสภาผู้แทนราษฎรเป็นผู้ลงนามรับสนองพระบรมราชโองการ

ให้คณะรัฐมนตรีมีหน้าที่บริหารราชการแผ่นดิน

มาตรา ๘๒ รัฐมนตรีผู้มีได้เป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรนั้นย่อมมีสิทธิไปประชุมและแสดงความเห็นในสภาผู้แทนราษฎรได้ แต่ไม่มีสิทธิออกเสียงลงคะแนน

เอกสิทธิ์ที่บัญญัติไว้ในมาตรา ๕๖ นั้น ท่านให้นำมาใช้ด้วยโดยอนุโลม

มาตรา ๘๓ การตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรเป็นรัฐมนตรีนั้น ไม่ทำให้ผู้ได้รับตั้งจำต้องลาออกจากสมาชิกภาพ

มาตรา ๘๔ ในการบริหารราชการแผ่นดิน คณะรัฐมนตรีต้องปฏิบัติหน้าที่ด้วยความไวใจของสภาผู้แทนราษฎร

รัฐมนตรีผู้ได้รับแต่งตั้งให้บัญชาการกระทรวงทบวงการต้องรับผิดชอบในหน้าที่ของตนต่อสภาผู้แทนราษฎรในทางรัฐธรรมนูญแต่รัฐมนตรีทุกคนจะได้รับแต่งตั้ง ให้บัญชาการกระทรวงทบวงการหรือไม่ก็ตาม ต้องรับผิดชอบร่วมกันในนโยบายทั่วไปของรัฐบาล

มาตรา ๘๕ ถ้ามีปัญหาเกี่ยวกับราชการแผ่นดินที่คณะรัฐมนตรีเห็นสมควรจะฟังความคิดเห็นของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร นายกรัฐมนตรีจะแจ้งไปยังประธานสภาขอให้เปิดอภิปรายทั่วไปในที่ประชุมของสภาก็ได้ ในกรณีเช่นว่านี้ สภาจะลงมติในปัญหาที่เปิดอภิปรายมิได้

มาตรา ๘๖ ในระหว่างเวลาบริหารราชการแผ่นดิน ภายหลังจากได้รับความไว้วางใจจากสภาผู้แทนราษฎรแล้ว ถ้ามีพฤติการณ์ที่คณะรัฐมนตรีเห็นสมควร คณะรัฐมนตรีจะขอให้สภายืนยันความไว้วางใจอีกก็ได้

มาตรา ๘๗ รัฐมนตรีทั้งคณะต้องออกจากตำแหน่งเมื่อสภาผู้แทนราษฎรลงมติไม่ไว้วางใจในคณะ หรือเมื่อสภาผู้แทนราษฎรชุดที่ให้ความไว้วางใจแก่คณะรัฐมนตรีในขณะเข้ารับหน้าที่นั้นสิ้นสุดลง หรือเมื่อความเป็นรัฐมนตรีของนายกรัฐมนตรีสิ้นสุดลงในกรณีทั้งสามนี้ คณะรัฐมนตรีที่ออกนั้นต้องอยู่ในตำแหน่งเพื่อดำเนินการไปจนกว่าคณะรัฐมนตรีที่ตั้งขึ้นใหม่จะเข้ารับหน้าที่

นอกจากนี้ความเป็นรัฐมนตรีจะสิ้นสุดลงเฉพาะตัวโดย

(๑) ตาย

(๒) ลาออก

(๓) ขาดคุณสมบัติ หรือมีลักษณะต้องห้ามสำหรับผู้สมัครรับเลือกตั้งตามที่บัญญัติไว้ในกฎหมายว่าด้วยการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร

(๔) สภาผู้แทนราษฎรลงมติไม่ไว้วางใจ

มาตรา ๘๘ ในเหตุฉุกเฉินที่มีความจำเป็นรีบด่วนในอันจะรักษาความปลอดภัยสาธารณะหรือป้องกันภัยพิบัติสาธารณะ และจะเรียกประชุมสภาผู้แทนราษฎรให้ทันทั่วทั้งมิได้ก็ดี เมื่อกรณีเช่นว่านั้นเกิดขึ้นในระหว่างสภาอุกฤษฎ์ก็ดี พระมหากษัตริย์จะทรงตราพระราชกำหนดให้ใช้บังคับดังเช่นพระราชบัญญัติก็ได้

ในการประชุมสภาคราวต่อไป ให้เสนอพระราชกำหนดนั้นต่อสภาโดยไม่ชักช้า ถ้าสภาอนุมัติแล้ว พระราชกำหนดนั้นก็ให้มีผลเป็นพระราชบัญญัติต่อไป ถ้าสภาไม่อนุมัติพระราชกำหนดนั้นก็เป็นอันตกไป แต่ทั้งนี้ไม่กระทบกระทั่งกิจการที่ได้เป็นไปในระหว่างที่ใช้พระราชกำหนดนั้น

คำอนุมัติและไม่อนุมัติ ให้ทำเป็นพระราชบัญญัติ

มาตรา ๘๙ ในระหว่างสมัยประชุม ถ้ามีความจำเป็นต้องมีกฎหมายเกี่ยวด้วยการภาษีอากรหรือเงินตรา ซึ่งจะต้องได้รับการพิจารณาโดยด่วนและลับเพื่อรักษาประโยชน์ของแผ่นดิน พระมหากษัตริย์จะทรงตราพระราชกำหนดให้ใช้บังคับตั้งเช่นพระราชบัญญัติก็ได้

พระราชกำหนดที่ได้ตราขึ้นตามความในวรรคก่อน จะต้องนำเสนอต่อสภาผู้แทนราษฎรภายในสองวัน นับแต่วันถัดจากวันประกาศในราชกิจจานุเบกษา และให้นำบทบัญญัติมาตรา ๘๘ วรรคสองและวรรคสามมาใช้บังคับโดยอนุโลม”

มาตรา ๙๐ พระมหากษัตริย์ทรงไว้ซึ่งพระราชอำนาจในการประกาศใช้กฎอัยการศึก ตามลักษณะและวิธีการตามกฎหมายว่าด้วยกฎอัยการศึก

ในกรณีที่มีความจำเป็นต้องประกาศใช้กฎอัยการศึกเฉพาะแห่งเป็นการรีบด่วน เจ้าหน้าที่ฝ่ายทหารย่อมกระทำได้ตามกฎหมายว่าด้วยกฎอัยการศึก

มาตรา ๙๑ พระมหากษัตริย์ทรงไว้ซึ่งพระราชอำนาจในการประกาศสงครามเมื่อได้รับความเห็นชอบของสภาผู้แทนราษฎรแล้ว และไม่เป็นการขัดกับกฎบัตรขององค์การสหประชาชาติ มติให้ความยินยอมของสภาผู้แทนราษฎรต้องมีเสียงไม่ต่ำกว่าสองในสามของจำนวนสมาชิกทั้งหมด

มาตรา ๙๒ พระมหากษัตริย์ทรงไว้ซึ่งพระราชอำนาจในการทำหนังสือสัญญาสันติภาพสงบศึก และทำหนังสือสัญญาอื่นกับนานาประเทศ

หนังสือสัญญาใดมีบทเปลี่ยนแปลงอาณาเขตไทย หรือจะต้องออกพระราชบัญญัติเพื่อการเป็นไปตามสัญญา ต้องได้รับความเห็นชอบของสภาผู้แทนราษฎร

มาตรา ๙๓ พระมหากษัตริย์ทรงไว้ซึ่งพระราชอำนาจที่จะพระราชทานอภัยโทษ

มาตรา ๙๔ พระมหากษัตริย์ทรงไว้ซึ่งพระราชอำนาจในการถอดถอนฐานันดรศักดิ์และเรียกคืนเครื่องราชอิสริยาภรณ์

มาตรา ๙๕ พระมหากษัตริย์ทรงไว้ซึ่งพระราชอำนาจที่จะตราพระราชกฤษฎีกาโดยไม่ขัดต่อกฎหมาย

มาตรา ๙๖ พระมหากษัตริย์ทรงแต่งตั้งและถอนถอนข้าราชการฝ่ายทหารและฝ่ายพลเรือนตำแหน่งปลัดกระทรวง อธิบดี และเทียบเท่า

มาตรา ๙๗ การกำหนดคุณสมบัติ การบรรจุ การแต่งตั้ง การถอนถอน และการลงโทษข้าราชการ ให้เป็นไปตามบทบัญญัติแห่งกฎหมาย

มาตรา ๙๘ ภายใต้บังคับมาตรา ๑๗ มาตรา ๖๑ และมาตรา ๘๑ บทกฎหมายพระราชหัตถเลขา และพระบรมราชโองการใด ๆ อันเกี่ยวกับราชการแผ่นดินต้องมีรัฐมนตรีลงนามรับสนองพระบรมราชโองการ

หมวด ๖

ศาล

มาตรา ๙๙ การพิจารณาพิพากษาอรรถคดี ท่านว่าเป็นอำนาจของศาลโดยเฉพาะซึ่งจะต้องดำเนินการตามกฎหมายและในนามพระมหากษัตริย์

มาตรา ๑๐๐ บรรดาศาลทั้งหลายจักตั้งขึ้นได้แต่โดยพระราชบัญญัติ

มาตรา ๑๐๑ การตั้งศาลขึ้นใหม่เพื่อพิจารณาพิพากษาคดีใดคดีหนึ่งหรือที่มีข้อหาฐานใดฐานหนึ่ง โดยเฉพาะแทนศาลธรรมดาที่มีอยู่ ตามกฎหมายสำหรับพิจารณาพิพากษาคดีนั้นจะกระทำมิได้

มาตรา ๑๐๒ การบัญญัติกฎหมายให้มีผลเป็นการเปลี่ยนแปลงหรือแก้ไขเพิ่มเติมกฎหมายว่าด้วยธรรมนูญศาลหรือวิธีพิจารณา เพื่อใช้แก่คดีใดคดีหนึ่งโดยเฉพาะจะกระทำมิได้

มาตรา ๑๐๓ ผู้พิพากษาย่อมมีอิสระในการพิจารณาพิพากษาอรรถคดีให้เป็นไปตามกฎหมาย

มาตรา ๑๐๔ พระมหากษัตริย์ทรงแต่งตั้ง ย้าย และถอดถอน ผู้พิพากษา

มาตรา ๑๐๕ การแต่งตั้ง การย้าย และการถอดถอนผู้พิพากษาจะต้องได้รับความเห็นชอบของคณะกรรมการตุลาการตามกฎหมายว่าด้วยระเบียบข้าราชการฝ่ายตุลาการก่อน แล้วจึงนำความกราบบังคมทูล

การเลื่อนตำแหน่ง และการเลื่อนเงินเดือนผู้พิพากษาจะต้องได้รับความเห็นชอบของคณะกรรมการตุลาการ ตามกฎหมายว่าด้วยระเบียบข้าราชการฝ่ายตุลาการ

หมวด ๗

ตุลาการรัฐธรรมนูญ

มาตรา ๑๐๖ คณะตุลาการรัฐธรรมนูญประกอบด้วยประธานศาลฎีกา อธิบดีผู้พิพากษาศาลอุทธรณ์ อธิบดีกรมอัยการและบุคคลอื่นอีกสามคนซึ่งสภาผู้แทนราษฎรแต่งตั้งจากผู้ทรงคุณวุฒิ

ประธานศาลฎีกาเป็นประธานตุลาการรัฐธรรมนูญ

มาตรา ๑๐๗ คณะตุลาการรัฐธรรมนูญมีหน้าที่ตามที่บัญญัติในรัฐธรรมนูญนี้
วิธีการพิจารณาของคณะตุลาการรัฐธรรมนูญให้เป็นไปตามกฎหมายว่าด้วยการนั้น

มาตรา ๑๐๘ ทุกครั้งที่มีการเลือกตั้งทั่วไป ให้สภาผู้แทนราษฎรแต่งตั้งตุลาการรัฐธรรมนูญจากผู้ทรงคุณวุฒิใหม่ ภายในสามสิบวันนับแต่วันเปิดสมัยประชุมสภาครั้งแรก

กำหนดวันดังกล่าวในวรรคก่อน ให้หมายถึงวันในสมัยประชุม

ในการแต่งตั้งตุลาการรัฐธรรมนูญตามความในวรรคแรก สภาจะแต่งตั้งผู้ที่พ้นจากตำแหน่งให้เป็นตุลาการรัฐธรรมนูญใหม่อีกได้

มาตรา ๑๐๙ ตุลาการรัฐธรรมนูญ ซึ่งสภาผู้แทนราษฎรแต่งตั้ง พ้นจากตำแหน่งเมื่อ

(๑) เปิดสมัยประชุมสภาผู้แทนราษฎรครั้งแรกหลักจากการเลือกตั้งทั่วไป

(๒) ตาย

(๓) ลาออก

(๔) ขาดคุณสมบัติ หรือมีลักษณะต้องห้ามสำหรับผู้สมัครรับเลือกตั้งตามที่บัญญัติไว้ในกฎหมายว่าด้วยการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร

(๕) ต้องคำพิพากษาโทษจำคุก

มาตรา ๑๑๐ ถ้าตำแหน่งตุลาการรัฐธรรมนูญ ซึ่งสภาผู้แทนราษฎรแต่งตั้งว่างลงเพราะเหตุอื่นใด นอกจากถึงคราวออกเมื่อเปิดสมัยประชุมสภาครั้งแรกหลังจากการเลือกตั้งทั่วไป ให้สภาแต่งตั้งตุลาการรัฐธรรมนูญเข้ามาแทนภายในกำหนดเวลาสามสิบวัน กำหนดวันดังกล่าวในวรรคก่อน ให้หมายถึงวันในสมัยประชุม

หมวด ๘

การแก้ไขเพิ่มเติมรัฐธรรมนูญ

มาตรา ๑๑๑ รัฐธรรมนูญนี้จะแก้ไขเพิ่มเติมได้ ก็แต่โดยเงื่อนไขดังต่อไปนี้

- (๑) ญัตติขอแก้ไขเพิ่มเติมต้องมาจากคณะรัฐมนตรี หรือจากสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรไม่ต่ำกว่าหนึ่งในสี่ของจำนวนสมาชิกทั้งหมด
- (๒) ญัตติขอแก้ไขเพิ่มเติมรัฐธรรมนูญนี้ ให้สภาผู้แทนราษฎรพิจารณาเป็นสามวาระ
- (๓) การออกเสียงลงคะแนนในวาระหนึ่งชั้นรับหลักการให้ใช้วิธีเรียกชื่อ และต้องมีเสียงเห็นชอบด้วยในการแก้ไขเพิ่มเติมไม่น้อยกว่าสองในสามของจำนวนสมาชิกทั้งหมด
- (๔) การออกเสียง ลงคะแนนในวาระที่สองชั้นพิจารณาเรียงลำดับมาตรา ให้ถือเอาเสียงข้างมากเป็นประมาณ
- (๕) เมื่อการพิจารณาในวาระที่สองเสร็จสิ้นแล้ว ให้รอไว้สิบห้าวัน เมื่อพ้นกำหนดนี้แล้วให้สภาผู้แทนราษฎรพิจารณาในวาระที่สามต่อไป
- (๖) การออกเสียงลงคะแนนในวาระที่สามชั้นสุดท้าย ให้ใช้วิธีเรียกชื่อ และต้องมีเสียงเห็นชอบด้วยในการที่จะให้ออกใช้เป็นรัฐธรรมนูญ ไม่ต่ำกว่าสองในสามของจำนวนสมาชิกทั้งหมด
- (๗) เมื่อการออกเสียงลงมติได้เป็นไปตามที่กล่าวข้างบนนี้แล้ว ให้นำขึ้นทูลเกล้าฯ ถวาย และให้นำบทบัญญัติมาตรา ๗๑ และมาตรา ๗๒ มาใช้บังคับโดยอนุโลม

หมวด ๙

บทสุดท้าย

มาตรา ๑๑๒ ภายใต้บังคับมาตรา ๑๑๔ ถ้ามีปัญหาการตีความรัฐธรรมนูญอันอยู่ในงานของสภาผู้แทนราษฎร ให้เป็นอำนาจของสภาที่จะตีความ และให้ถือว่าการตีความของสภาเป็นเด็ดขาด

ในการตีความรัฐธรรมนูญตามความในวรรคก่อน ต้องมีสมาชิกประชุมไม่ต่ำกว่ากึ่งจำนวนสมาชิกทั้งหมด จึงจะเป็นองค์ประชุม

มาตรา ๑๑๓ บทบัญญัติแห่งกฎหมายใดมีข้อความแย้งหรือขัดต่อรัฐธรรมนูญนี้ บทบัญญัตินั้นเป็นอันใช้บังคับมิได้

มาตรา ๑๑๔ ในการที่ศาลจะใช้บทบัญญัติแห่งกฎหมายบังคับแก่คดีใด ถ้าศาลเห็นว่าบทบัญญัติแห่งกฎหมายนั้นต้องด้วยบทบัญญัติมาตรา ๑๑๓ ก็ให้ศาลรอการพิจารณาพิพากษาคดีไว้ชั่วคราว แล้วส่งความเห็นเช่นนั้นตามทางการ เพื่อคณะตุลาการรัฐธรรมนูญจะได้พิจารณาวินิจฉัย

คำวินิจฉัยของคณะตุลาการรัฐธรรมนูญให้ถือเป็นเด็ดขาด และให้ใช้ได้ในคดีทั้งปวง แต่ไม่กระทบกระทั่งคำพิพากษาของศาลอื่นถึงที่สุดแล้ว

คำวินิจฉัยของคณะตุลาการรัฐธรรมนูญ ให้ประกาศในราชกิจจานุเบกษา

บทเฉพาะกาล

มาตรา ๑๑๕ ภายใต้บังคับมาตรา ๑๑๖ ในวาระเริ่มแรกภายในระยะเวลาสิบปี นับแต่วันใช้บังคับรัฐธรรมนูญนี้ ให้สภาผู้แทนราษฎรประกอบด้วยสมาชิก ๒ ประเภท มีจำนวนเท่ากัน

(๑) สมาชิกประเภทที่ ๑ ได้แก่ผู้ซึ่งราษฎรเลือกตั้งตามบทบัญญัติมาตรา ๔๕ และมาตรา ๕๖

(๒) สมาชิกประเภทที่ ๒ ได้แก่ผู้ซึ่งพระมหากษัตริย์ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งขึ้นไว้แล้วในวันที่ใช้บังคับรัฐธรรมนูญนี้

ในระหว่างที่สมาชิกประเภทที่ ๑ ยังไม่ได้เข้ารับหน้าที่ ให้สภาผู้แทนราษฎรประกอบด้วยสมาชิกประเภทที่ ๒ ไปพลางก่อน

มาตรา ๑๑๖ เมื่อได้ใช้บังคับรัฐธรรมนูญนี้ไปแล้วห้าปี ถ้าผู้มีสิทธิเลือกตั้งในจังหวัดใดได้รับการศึกษาอบรมจบชั้นประถมศึกษาตามหลักสูตรของกระทรวงศึกษาธิการ เป็นจำนวนเกินกึ่งหนึ่งของผู้มีสิทธิเลือกตั้งทั้งหมดในจังหวัดนั้น ก็ให้สมาชิกประเภทที่ ๒ ออกจากตำแหน่งมีจำนวนเท่าจำนวนสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรที่มีการเลือกตั้งในจังหวัดนั้น หลักเกณฑ์และวิธีออกจากตำแหน่งให้เป็นไปตามข้อบังคับซึ่งสภาผู้แทนราษฎรจะได้ตราขึ้น

ในระหว่างที่มีสมาชิกประเภทที่ ๒ ตามมาตรานี้ถ้าตำแหน่งสมาชิกประเภทที่ ๒ ว่างลงโดยมิใช่โดยการออกตามความในวรรคแรก พระมหากษัตริย์จะได้ทรงแต่งตั้งบุคคลที่มีคุณสมบัติและไม่มีลักษณะต้องห้าม สำหรับผู้สมัครรับเลือกตั้งเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร ให้เป็นสมาชิกประเภทที่ ๒ เท่าจำนวนตำแหน่งที่ว่างลงนั้น

ในกรณีที่จะมีการออกจากตำแหน่งของสมาชิกประเภทที่ ๒ ตามความในวรรคแรก ให้คณะรัฐมนตรีประกาศจำนวนผู้มีสิทธิเลือกตั้ง ซึ่งได้รับการศึกษาอบรมจบชั้นประถมศึกษาตามหลักสูตรของกระทรวงศึกษาธิการ ในวันที่ ๑ มกราคม ของทุก ๆ ปี

มาตรา ๑๑๗ ในกรณีที่สมาชิกประเภทที่ ๒ จะต้องออกจากตำแหน่งตามมาตรา ๑๑๖ ให้มีการเลือกตั้งสมาชิกประเภทที่ ๑ เพิ่มขึ้นมีจำนวนเท่ากับจำนวนสมาชิกประเภทที่ ๒ ที่จะต้องออกจากตำแหน่งนั้นภายในวันที่ ๑ เมษายน และให้สมาชิกประเภทที่ ๒ ออกจากตำแหน่งในวันที่สมาชิกประเภทที่ ๑ เข้ารับหน้าที่

มาตรา ๑๑๘ ในระหว่างที่มีสมาชิกประเภทที่ ๒ ถ้ามีการยุบสภาตามความในมาตรา ๖๕ ให้มีการเลือกตั้งสมาชิกใหม่เฉพาะในส่วนสมาชิกประเภทที่ ๑

มาตรา ๑๑๙ ภายใต้บังคับมาตรา ๕๐ (๒) (๓) (๔) และ (๕) ของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย ฉบับพุทธศักราช ๒๕๖๕ สมาชิกประเภทที่ ๒ คงอยู่ในตำแหน่งได้ตลอดเวลาที่กำหนดไว้ในมาตรา ๑๑๕ แต่มิให้มีการประชุมดำเนินการของสภาผู้แทนราษฎรในระหว่างที่สภาต้องถูกยุบตามความในมาตรา ๖๕

มาตรา ๑๒๐ ก่อนที่จะมีกฎหมายว่าด้วยการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรตามรัฐธรรมนูญนี้ให้นำบทบัญญัติแห่งกฎหมายว่าด้วยการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรที่ใช้อยู่ในวันใช้บังคับรัฐธรรมนูญนี้มาใช้บังคับ

มาตรา ๑๒๑ ให้คณะรัฐมนตรีซึ่งดำรงตำแหน่งอยู่ในวันใช้บังคับรัฐธรรมนูญนี้คงอยู่ในตำแหน่งบริหารราชการแผ่นดินตามนโยบายที่ได้แถลงไว้ต่อสภาผู้แทนราษฎรต่อไปก่อน และพ้นจากตำแหน่งเมื่อสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรประเภทที่ ๑ เข้ารับหน้าที่ และให้นำความในมาตรา ๘๗ มาใช้บังคับ

มาตรา ๑๒๒ ในวาระเริ่มแรกให้สภาผู้แทนราษฎรแต่งตั้งตุลาการรัฐธรรมนูญตามมาตรา ๑๐๖ ให้เสร็จสิ้นภายในกำหนดสามสิบวัน นับตั้งแต่วันที่สมาชิกประเภทที่ ๑ ได้เข้ารับหน้าที่

มาตรา ๑๒๓ เมื่อเลิกมีสมาชิกประเภทที่ ๒ ข้าราชการประจำต้องออกจากตำแหน่งก่อนจึงจะดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีหรือข้าราชการการเมืองอื่นได้

ภาคผนวก ข

คำแถลงการณ์ฉบับที่ 1

เนื่องจากสถานการณ์ของโลกปัจจุบันนี้ตกอยู่ในความคับขันทั่วไป ภัยแห่งคอมมิวนิสต์ได้คุกคามเข้ามาอย่างรุนแรง ในขณะรัฐมนตรีปัจจุบันก็ดี ในรัฐสภาที่ดี มีอิทธิพลของคอมมิวนิสต์เข้าแทรกซึมอยู่เป็นอันมาก แม้ว่ารัฐบาลจะทำความพยายามสักเพียงใดก็ไม่สามารถจะแก้ปัญหาเรื่องคอมมิวนิสต์ได้ ทั้งไม่สามารถปราบการทุจริตที่เรียกว่าคอร์รัปชัน ดังที่มุ่งหมายว่าจะปราบนั้นด้วย ความเสื่อมโทรมมีมากขึ้น จนเป็นที่วิตกกังวลทั่วไปว่า ประเทศชาติจะไม่สามารถดำรงอยู่ได้ในสภาพการเมืองอย่างนี้

จึงคณะทหารบก, ทหารเรือ, ทหารอากาศ, ตำรวจ, ผู้ก่อการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ.2475 คณะรัฐประหาร พ.ศ.2490 พร้อมด้วยประชาชนผู้รักชาติ มุ่งความมั่นคงดำรงอยู่แห่งชาติ, ศาสนา, พระมหากษัตริย์บรมจักรีวงศ์ และระบอบรัฐธรรมนูญ ได้พร้อมใจกันเป็นเอกฉันท์กระทำการ เพื่อนำเอารัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย ฉบับลงวันที่ 10 ธันวาคม พุทธศักราช 2475 กลับมาใช้ให้เป็นความรุ่งเรืองสถาพรแก่ประเทศชาติสืบไป

จึงขอประกาศให้มหาชนทราบ ดังต่อไปนี้

1. อำนาจและหน้าที่ของรัฐบาลในปัจจุบันได้สุดสิ้นลงในวันเวลาประกาศนี้
2. รัฐสภาในปัจจุบันทั้งสภาผู้แทนราษฎรและวุฒิสภาเป็นอันยุบเลิกไป
3. มีคณะบริหารประเทศชั่วคราวดังรายนามต่อไปนี้

- (1) พลเอก ผิน ชุณหะวัณ
- (2) พลโท เดช เดชประยุทธ์
- (3) พลโท สฤษดิ์ ธนะรัชต์
- (4) พลเรือตรี หลวงยุทธศาสตร์โกศล
- (5) พลเรือตรี หลวงชำนาญอรุณยุทธ
- (6) พลเรือตรี สุนทร สุนทรนาวิน
- (7) พลอากาศเอก ฟิ้น รณภาค ฤทธาคณี
- (8) พลอากาศโท หลวงเชิดวุฒากาศ
- (9) พลอากาศโท หลวงปรุ่งปรีชาภาค

4. คณะบริหารประเทศชั่วคราวกำลังดำเนินการกราบบังคมทูลพระกรุณาเพื่อแต่งตั้งสมาชิกประเภท 2 ตามมาตรา 65 แห่งรัฐธรรมนูญฉบับ พ.ศ.2475 และจัดตั้งคณะรัฐบาลบริหารประเทศตามความในบทบัญญัติ มาตรา 46 แห่งรัฐธรรมนูญฉบับนั้น ดังจะได้ประกาศให้มหาชนทราบโดยเร็วที่สุด

ขอให้พี่น้องชาวไทยทั้งหลายจงให้ความร่วมมือแก่การเปลี่ยนแปลงอันใหญ่ครั้งนี้ และมั่นใจในคณะบริหารประเทศชั่วคราวว่าจะดำเนินการในทางเป็นผลดีที่สุดแก่ประเทศชาติและราษฎร ทั้งจะเทอดทูนองค์พระมหากษัตริย์ไว้เป็นที่เคารพสักการะอย่างแน่นแฟ้น ส่วนชนชาวต่างประเทศทั้งหลาย ก็ขอให้มั่นใจว่า การเปลี่ยนแปลงครั้งนี้เป็นแต่การภายใน ส่วนนโยบายการต่างประเทศ จะไม่เปลี่ยนแปลงประการใด จะคงรักษาอุดมคติของสหประชาชาติ รักษาการไม่ตรีกับนานาประเทศ ต่อต้านและปราบปรามคอมมิวนิสต์ให้เข้มแข็งยิ่งขึ้น และให้ความร่มเย็นเป็นสุขแก่ชนชาวต่างประเทศที่ประพฤติปฏิบัติตามกฎหมายบ้านเมืองทุกประการ

ประกาศ ณ วันที่ 29 พฤศจิกายน พุทธศักราช 2494
คณะบริหารประเทศชั่วคราว

คำแถลงการณ์ฉบับที่ 2

เนื่องจากพฤติการณ์ที่เห็นแน่ชัดว่า รัฐธรรมนูญที่ใช้อยู่ในปัจจุบันนี้ ได้เปิดช่องทางให้เกิดความเสียหายแก่ประเทศชาติหลายประการ เท่าที่เห็นได้ง่าย ๆ เช่น สมาชิกสภาผู้แทนราษฎร มิได้รู้สึกความรับผิดชอบของตนต่อประเทศชาติ มีการขาดประชุม ได้จำนวนผู้มาประชุมไม่ครบองค์ ทำให้งานของชาติในบางเรื่องมีความสำคัญมาก แต่มีสมาชิกมาประชุมเป็นจำนวนน้อย ประหนึ่งว่าไม่มีความสำคัญ พฤติการณ์อย่างนี้ไม่เคยมีในสมัยที่ใช้รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ.2475 เพราะมีสมาชิกประเภทที่ 2 ควบคุมอยู่

อนึ่ง ในเวลาที่โลกอยู่ในภาวะคับขันเช่นนี้ และประเทศไทยมีความจำเป็นจะต้องต่อสู้ป้องกันลัทธิคอมมิวนิสต์ กำลังเป็นอันตรายต่อ ชาติ ศาสนา และองค์พระมหากษัตริย์อยู่ รัฐธรรมนูญปัจจุบันไม่เปิดโอกาสให้ทำได้ แม้แต่จะออกกฎหมายป้องกันลัทธิคอมมิวนิสต์ก็ยังไม่สามารถทำได้ภายใต้รัฐธรรมนูญปัจจุบัน นี้

คณะทหารและพลเรือนที่ดำเนินการตามคำแถลงการณ์ฉบับที่ 1 นั้น ได้คำนึงเห็นว่าหนทางเดียวที่รักษาไว้ซึ่ง ชาติไทย พระศาสนา โดยเฉพาะอย่างยิ่งพระพุทธศาสนาพระมหากษัตริย์บรมราชจักรีวงศ์ให้มั่นคงอยู่ในแผ่นดินไทยได้นั้นจำเป็นต้องนำเอารัฐธรรมนูญฉบับ พ.ศ.2475 กลับมาใช้

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ.2475 นั้น พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาประชาธิปก พระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้พระราชทานพิธีการอันสำคัญยิ่ง และได้มีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าไว้ในพระราชปรารภว่า “ขอให้รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรของเรา จงเป็นหลักที่สถาพรสถิตประดิษฐานสมรรถภาพอันประเสริฐ เป็นบ่อเกิดความสุขสันต์คุณวิบุลยราศรี แก่อาณาประชาราษฎรตลอดจำเป็นกาลประวัติ นำประเทศสยามบรรลุสรรพพัฒนาชัยมงคลเอนก ศุภผลสกุลงเกียรติมิหิวาร ขอให้พระบรมราชวงศานุวงศ์และข้าราชการทั้งทหาร พลเรือน ทวยอาณาประชาราษฎร จงมีความสมัครสมานเป็นเอกฉันท์ในอันจะรักษาปฏิบัติ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรสยามนี้ให้ยืนยงอยู่คู่กับสยามรัฐสีมาตราบเท่ากัลปาวสาน สมตั้งพระราชปณิธานทุกประการ เทอญ”

ด้วยพระกระแสพระบรมราชโองการดังกล่าวข้างต้นนี้ ย่อมเห็นได้ชัดว่าเป็นพระราชปณิธานอันแรงกล้าที่จะให้รัฐธรรมนูญฉบับ พ.ศ.2475 สถิตสถาพรไม่ถูกเลิกล้างและทำใหม่ ในรัฐธรรมนูญฉบับนี้ก็มิมีบทบัญญัติให้แก้ไข ไม่เป็นการสมควรที่ใครจะยกเลิกและสร้างรัฐธรรมนูญขึ้นใหม่ แต่เป็นที่น่าเสียใจว่าในเวลาไม่ถึง 20 ปี ก็ได้มีการแก้ไขและทำรัฐธรรมนูญขึ้นใหม่หลายครั้ง ยกเลิกรัฐธรรมนูญที่พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวได้พระราชทานไว้เสีย และก็ได้แลเห็นผลร้ายที่เกิดความยากลำบากให้แก่ประเทศชาติตลอดมา และยิ่งมาถึงเวลานี้ ในขณะที่สภาพการเมืองเข้าสู่ความคับขันอย่างยิ่งเช่นนี้ เป็นการแน่นอนว่าประเทศชาติจะไม่สามารถดำรงอยู่ได้ และหนทางเดียวที่จะรักษาประเทศชาติ ศาสนาและองค์พระมหากษัตริย์ ไว้ก็

คือ ต้องนำเอารัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ.2475 ที่พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหา
ประชาธิปก พระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวได้พระราชทานไว้ นั้นกลับมาใช้ใหม่

ขอให้มหาชนชาวไทยและชาวต่างประเทศทั้งหลายได้ให้ความสนับสนุนแก่วิธี
ดำเนินการอันนี้ โดยเห็นแก่ความผาสุกสวัสดิ์ของประเทศชาติ กิจการที่จะดำเนินต่อไปก็คือ
ประกาศตั้งสมาชิกประเภทที่ 2 และตั้งรัฐบาลใหม่ แล้วต่อไปก็จะได้ดำเนินการเลือกตั้งสมาชิก
สภาผู้แทนราษฎรประเภทที่ 1 ตามกำหนดในรัฐธรรมนูญและกฎหมายเลือกตั้ง

ประกาศ ณ วันที่ 29 พฤศจิกายน พุทธศักราช 2494

คณะบริหารประเทศชั่วคราว

คำแถลงการณ์ฉบับที่ 3

บัดนี้คณะบริหารประเทศชั่วคราวได้มีรายงานกราบบังคมทูลพระกรุณาพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เป็นข้อความดังต่อไปนี้

ขอพระราชทานกราบบังคมทูลทรงทราบใต้ฝ่าละอองธุลีพระบาท

เนื่องจากสถานะการณ์ของโลกตกอยู่ในความซับซ้อนอย่างยิ่งและภัยแห่งคอมมิวนิสต์ได้คุกคามเข้ามา คณะทหารบก, ทหารเรือ, ทหารอากาศ, ตำรวจ, ผู้ก่อการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ.2475, คณะรัฐประหาร พ.ศ.2490 พร้อมด้วยประชาชนผู้รักชาติ เห็นพร้อมกันเป็นเอกฉันท์ว่าการที่จะรักษาไว้ซึ่งประเทศชาติ ศาสนาและพระมหากษัตริย์ได้นั้น จำเป็นต้องนำเอารัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยฉบับลงวันที่ 10 ธันวาคม พุทธศักราช 2475 กลับมาใช้ผู้ที่กล่าวข้างต้นนี้จึงได้พร้อมใจกัน ดำเนินการเพื่อกลับไปใช้รัฐธรรมนูญฉบับ พ.ศ.2475

ข้าพระพุทธเจ้าทั้งหลาย ขอถวายความจงรักภักดีแก่ใต้ฝ่าละอองธุลีพระบาท และเตรียมพร้อมทุกสถานที่จะถวายความปลอดภัยและความเคารพสักการะอย่างเช่นเดิมทุกประการ

ด้วยเกล้าด้วยกระหม่อมขอเดชะ

คณะบริหารประเทศชั่วคราว

ประกาศคณะบริหารฉบับที่ 1

เนื่องจากได้มีการประกาศของคณะบริหารประเทศชั่วคราว ซึ่งได้แถลงให้ประชาชนทราบแล้วนั้น บัดนี้เห็นสมควรแต่งตั้งผู้รักษาความสงบภายใน คณะบริหารประเทศชั่วคราว จึงมีมติแต่งตั้งให้ พลตำรวจโท เผ่า ศรียานนท์ อธิบดีกรมตำรวจเป็นผู้รักษาความสงบภายในทั่วราชอาณาจักรโดยเคร่งครัด

ประกาศคณะบริหารประเทศฉบับที่ 2

เนื่องจากคำแถลงการณ์ของคณะบริหารประเทศชั่วคราว ซึ่งได้ประกาศแล้วนั้น คณะบริหารประเทศชั่วคราวประกาศให้ข้าราชการทั้งหลาย ทั้งฝ่ายทหารและพลเรือน มาปฏิบัติราชการตามปกติ และรักษาระเบียบวินัยอย่างเคร่งครัด

ประกาศคณะบริหารฉบับที่ 3

ตามที่ได้ประกาศแต่งตั้งคณะผู้บริหารประเทศชั่วคราว บัดนี้ ขอประกาศให้ทราบทั่วกันว่าก่อนมีการจัดตั้งคณะรัฐมนตรีขึ้นใหม่ตามรัฐธรรมนูญให้อำนาจหน้าที่ทั้งหลายทั้งปวง อันเป็นอำนาจบริหารราชการแผ่นดินอยู่ในบังคับบัญชาของคณะบริหารประเทศชั่วคราวไปพลางก่อน ทั้งนี้ตั้งแต่บัดนี้เป็นต้นไปให้ปลัดกระทรวงทุกกระทรวงปฏิบัติหน้าที่และบังคับบัญชาคนในกระทรวงให้เป็นระเบียบเรียบร้อย ในเรื่องที่มีแบบฉบับที่เคยปฏิบัติอยู่แล้วให้ปฏิบัติไปตามเคย ถ้าเป็นเรื่องพิเศษหรือมีปัญหาให้ขอคำสั่งจากคณะบริหารประเทศชั่วคราวทุกประการ

ประกาศคณะบริหารฉบับที่ 4

เพื่อรักษาความสงบเรียบร้อย ในขณะที่เปลี่ยนประกาศใช้รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยฉบับพุทธศักราช 2475 จึงมีความจำเป็นต้องให้มีการควบคุมและตรวจข่าวโฆษณาและสิ่งพิมพ์เป็นการชั่วคราว

ประกาศคณะบริหารฉบับที่ 5

เนื่องจากสถาบันต่าง ๆ ตามรัฐธรรมนูญฉบับปัจจุบัน ได้สิ้นสุดลงแล้ว คณะบริหารประเทศชั่วคราวจึงขอประกาศให้ทราบทั่วกันว่า ตั้งแต่บัดนี้เป็นต้นไปห้ามมิให้มีการชุมนุมทางการเมืองใด ๆ ทั้งสิ้น และให้ฝ่ายปกครองได้สอดส่องตรวจตราโดยกวดขัน

ประกาศคณะบริหารฉบับที่ 6

ตามที่คณะบริหารประเทศชั่วคราว ได้ประกาศเปลี่ยนแปลงการบริหารประเทศไปแล้วนั้น ขอประกาศให้ประชาชนทั้งหลายทราบทั่วกันว่า อย่าได้ตื่นเต้นหรือตระหนกตกใจแต่ประการใด ขอให้ดำเนินธุรกิจของตนตามปกติ ตลอดจนการเสด็จนิวัติสู่ประเทศไทยของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และงานฉลองรัฐธรรมนูญประจำปีนี้ก็คงดำเนินไปตามหมายกำหนดการ และโครงการที่ได้กำหนดไว้ทุกประการ ไม่มีการเปลี่ยนแปลงประการใด และขอแจ้งให้ทราบว่า ขณะนี้เรือพระที่นั่งได้ออกจากท่าเรือเมืองสิงคโปร์มาสู่ประเทศไทยแล้ว

ประกาศ ณ วันที่ 30 พฤศจิกายน พุทธศักราช 2494

ภาคผนวก ค

ประกาศพระบรมราชโองการ
ให้ใช้รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย

ภูมิพลอดุลยเดช ป.ร.

พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชมหิตลธิเบศรามาธิบดี จักรีนฤพดินทรราชธิราช บรมนาถบพิตร

มีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าโปรดกระหม่อม ให้ประกาศพระราชปรารภว่า ข้าราชการทหารบก ทหารเรือ และทหารอากาศ ได้นำความกราบบังคมทูลพระกรุณาขอพระราชทานพระบรมราชานุญาต กลับใช้รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย ซึ่งสมเด็จพระบรมปิตุลาธิราช พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาประชาธิปก พระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมพระราชทานไว้ เมื่อวันที่ 10 ธันวาคม พุทธศักราช 2475 พร้อมทั้งรัฐธรรมนูญแก้ไขเพิ่มเติม ว่าด้วยนามประเทศ พุทธศักราช 2482 และ รัฐธรรมนูญแก้ไขเพิ่มเติม ว่าด้วยบทเฉพาะกาล พุทธศักราช 2483

ทรงพระราชดำริเห็นว่า รัฐธรรมนูญซึ่งใช้บังคับในราชอาณาจักร ได้มีอยู่หลายฉบับ อันเป็นการแก้ไขรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2475 โดยมุ่งหมายให้มีหลักการใหม่เหมาะสมตามกาลสมัย แต่ปรากฏว่าในเวลาอันเหตุการณ์ของโลกได้เปลี่ยนแปลงเป็นอันมาก ทั้งความเป็นไปในปัจจุบันของประเทศชาติ ก็ตกอยู่ในสภาพอันจะต้องระมัดระวังภัยอันตราย อันจะก่อความทุกข์สุขของอาณาประชาราษฎร เมื่อได้ทรงพระราชวิจารณ์ถี่ถ้วนกระบวนความแล้ว ทรงพระราชดำริเห็นสมควร ที่จะนำรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2475 กลับมาใช้ในสถานะการณ์ปัจจุบัน เพราะเหมาะสมยิ่งกว่ารัฐธรรมนูญฉบับอื่น ๆ ซึ่งได้เคยมีมาแล้ว

จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อม ให้ใช้รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย ฉบับลงวันที่ 10 ธันวาคม พุทธศักราช 2475 พร้อมทั้งรัฐธรรมนูญแก้ไขเพิ่มเติมว่าด้วยนามประเทศ พุทธศักราช 2482 และรัฐธรรมนูญแก้ไขเพิ่มเติมว่าด้วยบทเฉพาะกาล พุทธศักราช 2483 ตั้งแต่วันที่ 29 พฤศจิกายน พุทธศักราช 2494 ไปพลางก่อน

แต่โดยที่รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยดังกล่าวแล้ว มีบทบัญญัติบางมาตราอันไม่เหมาะสมกับสถานการณ์ จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้สภาผู้แทนราษฎรปรึกษากันดำเนินการปรับปรุงฉบับใหม่เพื่อให้เป็นหลักถาวรแห่งประศาสนวิธีต่อไป.

ประกาศ ณ วันที่ 6 ธันวาคม พุทธศักราช 2494 เป็นปีที่ 6 ในรัชกาลปัจจุบัน.

ผู้รับสนองพระบรมราชโองการ

พลเอก ผ.ชูณหะวัน
พลโท ด.เดชประดิษฐ์
พลโท สฤษดิ์ ธนะรัชต์
พลเรือตรี ป.ยุทธศาสตร์โกศล
พลเรือตรี ชำนาญอรุณยุทธ
พลเรือตรี สุนทร สุนทรนาวิน
พลอากาศเอก ฟื้น ร.ฤทธาคณี
พลอากาศโท ประจักษ์ ปรียากาศ
คณะบริหารประเทศชั่วคราว

ประกาศ
ให้สภาผู้แทนราษฎรประกอบด้วย
สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรประเภทที่ 2

ภูมิพลอดุลยเดช ป.ร.

พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชมีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ ให้ประกาศว่า

โดยที่ได้มีประกาศพระบรมราชโองการให้ใช้รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย ฉบับลงวันที่ 10 ธันวาคม พุทธศักราช 2475 พร้อมทั้งรัฐธรรมนูญแก้ไขเพิ่มเติมว่าด้วยนามประเทศ พุทธศักราช 2482 และรัฐธรรมนูญแก้ไขเพิ่มเติมว่าด้วยบทเฉพาะกาล พุทธศักราช 2483 ตามประกาศลงวันที่ 6 ธันวาคม พุทธศักราช 2494 แล้วนั้น

จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ประกาศว่า ในระหว่างที่ยังมิได้มีการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรประเภทที่ 1 ให้สภาผู้แทนราษฎรประกอบด้วยสมาชิกสภาผู้แทนประเภทที่ 2 ไปพลางก่อน

ประกาศ ณ วันที่ 6 ธันวาคม พุทธศักราช 2494 เป็นปีที่ 6 ในรัชกาลปัจจุบัน

ผู้รับสนองพระบรมราชโองการ
 พลเอก ผ.ชูนหะวัฒน์
 พลโท ด.เดชประดิษฐ์
 พลโท สฤษดิ์ ธนะรัชต์
 พลเรือตรี ป.ยุทธศาสตร์โกศล
 พลเรือตรี ชำนาญอรุณยุทธ
 พลเรือตรี สุนทร สุนทรนาวิน
 พลอากาศเอก พัน ร.ฤทธาคนี
 พลอากาศโท ปรง ปรีชาภาค
 คณะบริหารประเทศชั่วคราว

ประวัติผู้เขียน

นายอังกูร จิรจิตยางกูร เกิดเมื่อวันที่ 26 พฤษภาคม 2517 ที่กรุงเทพมหานคร จบการศึกษาปริญญานิติศาสตรบัณฑิต จากจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เมื่อปี พ.ศ. 2538 และเข้าศึกษาต่อระดับปริญญานิติศาสตรมหาบัณฑิต ที่จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เมื่อปี พ.ศ. 2539 ปัจจุบันทำงานเป็นทนายความประจำฝ่ายกฎหมาย ธนาคารกรุงเทพจำกัด (มหาชน) สำนักงานใหญ่

